

PJESA III

**TE ARRISH NDRYSHIMIN:
HAPA TË RËNDËSISHËM
DHE PËRGJEGJËSI TË
PËRBASHKËTA**

PJESA III

TE ARRISH NDRYSHIMIN: HAPA TË RËNDËSISHËM DHE PËRGJEGJËSI TË PËRBASHKËTA

Siç u prezantua edhe në seksionin e fundit, tipe të ndryshme të shërbimeve të vendosura në komunitetin lokal po krijohen në Europën Juglindore, duke lëvizur në drejtim të masave më përfshirëse të shërbimit për njerëzit me aftësi të kufizuara. Megjithatë, inicitivat nuk janë pjesë e një strategjie reformuese bashkëkohore në nivel shtetëror.

Duke qenë se shfaqja e sistemit aftësues po ndodh në kushtet e tranzicionit politik dhe ekonomik, burimet janë të kufizuara dhe shteti dhe aktorët lokalë po ripërcaktojnë rolet dhe përgjegjësitë e tyre. Egziston rreziku që shtetet në rajon ti heqin fondet e tyre nga sistemi i kujdesit shumë mbrojtës pa zhvilluar alternativat e duhura dhe strategjitë afatgjata për një sistem aftësues për njerëzit me aftësi të kufizuara.

Megjithatë, shfaqja e një sistemi aftësues nuk është thjesht çështje e krijimit të një rrjeti të sigurt që do të mund t'i mbronte nga varfëria njerëzit me aftësi të kufizuara, por është një çështje që ka të bëjë me investimin, i cili nëse kryhet gjatë tranzicionit, do të lehtësojë barazimin e mundësive dhe pjesëmarrjen e plotë të njerëzve me aftësi të kufizuara. Në mënyrë që të shkohet më tej nga deinstitutionalizimi i sistemeve të kujdesit në drejtim të një sistemi aftësues, është i nevojshëm një ndryshim në të gjithë paradigmen e paftësisë. Modeli holistik dhe kuadri që bazohet tek të drejtat e njeriut duhet të bëhen normë për të perceptuar aftësinë e kufizuar.

Në rajon, hyrja në Bashkimin Europian, strategjitë e uljes së varfërisë dhe proceset e decentralizimit ofrojnë mundësi unike për të tipizuar aftësinë e kufizuar dhe për të zhvilluar një alternativë të fuqishme globale të institucionalizimit në një mënyrë që ka kosto të efektshme. Kështu, nevoja e ndryshimeve në drejtim të aftësisë së kufizuar kërkon një mobilizim të gjerë të vendimarrësve, të tillë si shteti dhe shoqëria civile, të cilët bashkërisht luajnë një rol vital në nivel lokal, kombëtar dhe rajonal duke siguruar që tranzicioni drejt sistemit aftësues të shoqërojë procesin e decentralizimit. Për të siguruar një zbatim të efektshëm, të gjitha reformat që prekin aftësinë e kufizuar duhet

të bëhen pjesë e strategjisë Kombëtare të Aftësisë së Kufizuar. Këto strategji duhet të jenë gjithëpërfshirëse dhe të ndërthurura, si dhe të përfshijnë njerëzit me aftësi të kufizuara dhe përfaqësuesit e tyre në proceset e planifikimit dhe zbatimit.

Ndërmarrja e një veprimi të dyfishtë

Ndërtimi i një sistemi aftësues është një proces afatgjatë dhe konsumues burimesh. Arritja e mundësive të barabarta që njerëzit me aftësi të kufizuara të marrin pjesë në të gjithë sektorët e shoqërisë do të kërkojë shumë ndryshime të rëndësishme. Ndërkohë, njerëzit me aftësi të kufizuara janë ndër ata që vuajnë më shumë nga prishja e sistemeve shtetërore të mirëqënies sociale, dhe ata ndeshen me diskriminimin e përditshëm dhe përjashtimin social. Kështu që, shtetet duhet të ndërmarrin veprime dyfishe si një mënyrë që ti shërbejë procesit të ndryshimit drejt sistemit të aftësimin, në mënyrë që gjatë tranzicionit, veprimet të ndërmerren si për të plotësuar nevojat e njerëzve me aftësi të kufizuara ashtu edhe për të promovuar ndryshime të menjëherëshme. Ndërsa duhet të bëhet gjithçka për të krijuar një shoqëri aftësuese, veprimet positive, shërbimet speciale dhe legjislacioni anti-diskriminimit janë ende të nevojshëm për të zgjidhur problemet specifike që ndeshin çdo ditë njerëzit me aftësi të kufizuara. Është një strategji e dyanëshme që konsiston në ndërhyrjen e drejtpërdrejtë tek njerëzit me aftësi të kufizuara, së bashku me përfshirjen e aftësisë së kufizuar në gjithë vendim-marrjet⁷¹.

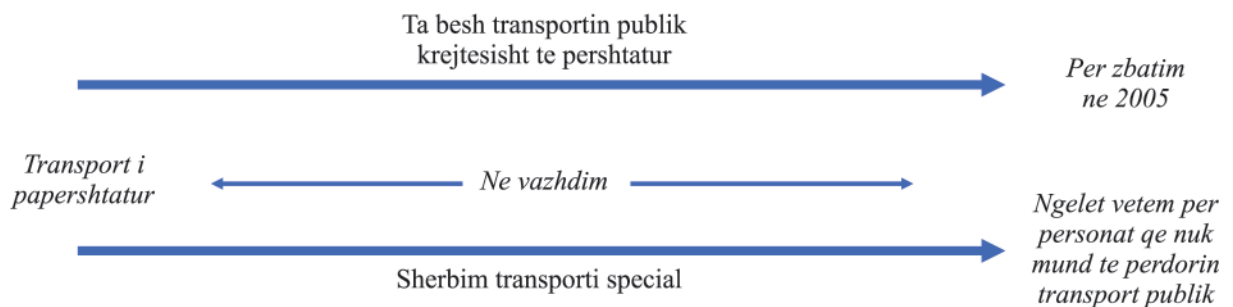
Rrymezimi

Objektivi i tij është të aftësojë njerëzit me aftësi të kufizuara të integrohen në sferat kyçe të shoqërisë të tilla si arsimi, shëndetësia, mbrojtja sociale dhe punësimi. Rrymezimi duhet të jetë pjesë e axhendës reformuese të shtetit në mënyrë që çështjet e aftësisë së kufizuar të bëjnë pjesë në të gjitha nivelet e planifikimit të politikave.

Në hapat fillestarë të procesit të ndryshimit, nevojitet ndërhyrja e shtetit për të krijuar programe aftësuese

⁷¹ Përfshirja e Aftësisë së Kufizuar në Praktikën dhe Politikën holandeze të Zhvillimit dhe bashkëpunimit (nëntor, 2003): mund ta gjeni në faqen <http://www.dccd.nl/default.asp?action=article&id=1830>

Skema 5. Një përfaqje paralele: shembull transporti

rrymezimi specifik në mënyrë që të nxitet ndryshimi i mjedisit. Ndërkohë, rrymezimi është i nevojshëm të zbatohet në mënyrë progresive përmes ndryshimit të perceptimit të aftësisë së kufizuar, trainimit të profesionistëve në shërbime të rregullta dhe ridrejtimit të burimeve për të krijuar motivimin për përfshirje.

Programe dhe shërbime të veçanta

Megjithatë, mënyra e ndërhyrjes së dyfishtë e pranon natyrën afatgjatë të transformimit. Prandaj, në procesin e planifikimit do të ndërtohen shërbime specifike për t'ju përgjigjur disa nevojave specifike të njerëzve me aftësi të kufizuara, në mënyrë që ata të mund të kenë të ardhura mbështetëse dinjitoze gjatë dhe pas periudhës së tranzicionit. Edhe në një mjedis mbështetës dhe pa kufizime, disa njerëz me aftësi të rënda të kufizuara do të kenë gjithmonë nevojë për pak mbështetje specifike në kuptimin e asistencës mjekësore, rehabilitimit dhe arsisimit.

Për shembull, siç tregohet në skemën 5, në procesin e aarities së aksesit në transport, shteti do të sigurojë transport të përshtatur të veçantë për periudhën e tranzicionit. Në këtë mënyrë, sistemi u siguron njerëzve me aftësi të kufizuara shërbime në përputhje me nevojat e tyre derisa i gjithë transporti të bëhet i përdorshëm për të gjithë. Pas kësaj, kërkesa për shërbime speciale të transportit do të ulet dhe mbetet kryesisht për njerëzit me aftësi të kufizuara që nuk mund të përdorin transportin publik të rregullt apo të përmirësuar. Pëer më tepër, një nga gjërat më të rëndësishme për njerëzit me aftësi të kufizuara është mbështetja për vet-përfaqësim, pra e organizatave të njerëzve me aftësi të kufizuara.

Drejt një sistemi aftësues

Studimi i paradigmes aktuale të aftësisë së kufizuar dhe rrugëve në të cilat ky model mund të zhvendoset në drejtim të përfshirjes dhe pjesëmarrjes përmes politikave dhe autoritetit të sistemit të kujdesit

është i rëndësishëm veçanërisht gjatë kësaj periudhe tranzicioni dhe transformimi në rajon. Ashtu si Banka Botërore dhe Bashkimi Europian prezantojnë mandate reformuese dhe vlera të reja, është veçanërisht e rëndësishme të qartësohet se si duhet të krijohet modeli i aftësisë së kufizuar nga shteti në bashkëpunim me shoqërinë civile në mënyrë që realisht të ndërtohet një sistem aftësues, bazuar në pjesëmarrjen e plotë. Seksioni tjetër do të studiojë se si autoriteti i një sistemi aftësues duhet të udhëhiqet nga vlerat e të drejtave shoqërore, të drejtave politike dhe vetëvendosjes. Shërbimet dhe mirëqënia sociale duhet të strukturohen sipas cilësisë dhe zgjedhjes në të cilën klienti është aktiv, një lloj "performace" qeverisëse në të cilën shërbimi i parashikuar matet me efektivitetin në përbushjen e nevojave individuale⁷². Për më tepër, ndryshimet ligjore për të luftuar diskriminimin dhe heqjen e kufizimeve duhet të shoqërojnë shfaqjen e sistemit aftësues. Disa hapa të rëndësishëm duhet të ndërmerren në mënyrë që të arrihet kjo lëvizje:

- **Njohja që procesi ndryshues është një ndarje përgjegjësisë mes të gjithë vendimarrësve në rajon përfshirë shtetin, shoqërinë civile lokale dhe komunitetin ndërkombëtar;**
- **Ndryshimi i perceptimit të aftësisë së kufizuar nga popullsia, duke filluar nga vetë njerëzit me aftësi të kufizuara, familjet e tyre dhe profesionistët,**
- **Zbatimi i kuadrit ligjor progresiv, duke inicuar ndryshime afatgjata, për të parandaluar diskriminimin dhe promovuar barazinë e mundësive,**
- **Rorientimi i burimeve të shërbimeve bazë komunitare dhe reformimi i mekanizmave të referimit përsos,**
- **Zhvillimi dhe zbatimi i Strategjisë Kombëtare të Aftësisë së Kufizuar, që përfshin të gjitha reformat që ndikojnë në jetën e njerëzve me aftësi të kufizuara dhe fuqizimi i Këshillit Kombëtar të Aftësisë së Kufizuar.**

⁷² Kathryn Ellis, Të Drejtat e Njeriut, praktikë profesionale dhe kujdes social: rezultatet e një studimi në shkallë të vogël," në Studime mbi Aftësinë e Kufizuar: Nga Teoria në Praktikë (Lankaster: Universiteti i Lankasterit, korrik 2004): 4-6.

1. PJESËMARRËSIT E NDRYSHËM NË TRANZICION

1.1 Shteti

Shtetet e Europës Juglindore ndeshin të gjitha sfida të njëjta në lëvizjen drejt sistemit aftësues të njerëzve me aftësi të kufizuar:

- Tranzicion të dhimbshëm që kufizon ndjeshëm burimet e shtetit,
- Rritjen e numrit të popullsisë të pambrojtur nga sistemi i mirëqënies sociale, përfshirë njerëzit me aftësi të kufizuar,
- Nevojën për reformim të sistemit të kujdesit,
- Mungesën e strategjive gjithëpërfshirëse për aftësinë e kufizuar.

Pengesa kryesore të cilën ndeshin shtetet e Europës juglindore në lëvizjen drejt sistemit aftësues vjen nga kufizimet madhore që u imponohen nga tranzicioni dhe zhvillimet post-konfliktuale, duke kufizuar kapacitetet e tyre për të kryer reforma. Megjithatë, për shkak të kolapsit të rrjetit të ish-sistemit socialist të mirëqënies sociale dhe për shkak të presionit të brendshëm e të jashtëm për të ndryshuar sistemin e kujdesit, shtetet e rajonit janë të detyruara të veprojnë në shumë fronte të ndryshme në të njëjtën kohë⁷³. Në rastin e shumë vendeve të Europës Juglindore, ka një presion të fortë nga donatorë të jashtëm dhe agjensi zhvillimi, për të reformuar sistemin e mirëqënies sociale dhe mbrojtjes sociale. Në të njëjtën kohë, ka një presion të fortë të brendshëm për të ulur numrin e rreziqeve

të mundshme, gjë që e detyron shtetin të marrë në konsideratë reformat sociale.

Për shumicën e vendeve në rajon, sistemet janë shumë të centralizuara, por pa burimet financiare për të ruajtur këtë kuadër. Decentralizimi është në proces, por ende nuk është bërë efektiv në kuptimin e rishpërndarjes së burimeve financiare. Bonje-Herzegovina, pas marrëveshjes së Dayton-it, është një shembull ku decentralizimi është kryer administrativisht por ka mungesa në burimet financiare për t'ju përgjigjur nevojave lokale. Sipas orientimit të decentralizimit në vend, në të gjithë rajonin shumë përgjegjësi për parashikimin e shërbimeve sociale dhe shëndetësore e financat u janë transferuar autoriteteve lokale. Megjithatë për shkak të mungesës së strategjisë reformuese të qëndrueshme të kujdesit shëndetësor dhe mungesës së burimeve shtetet janë shpesh të paafta të përmushin nevojat bazë sociale e mjeksore të qytetarëve të tyre.

Shtetet në rajon kanë filluar të inicojnë reformat të pjesëshme që janë shumë më në linjë me paradigmen e re të aftësisë së kufizuar. Në Maqedoni, qeveria ka aprovuar legjisllacionin për tu ofruar motivim financiar punëdhënësve që marrin në punë njerëz me aftësi të kufizuar, së bashku me financimin për të mbuluar koston e përshtatjes së mjedisit të punës. Një plan veprimi kombëtar për aftësinë e kufizuar po hartohet aktualisht në Shqipëri në mënyrë pjesëmarrëse duke

KUTIA 21

Fondi i modernizimit Social të Sërbisë

Strategjia e Fondit të Modernizimit Social (FMS) është veprimi si një srategji mbështetëse për të ndërlidhur qeverinë dhe aktorë të tjerë të tillë si OJF, donatorë, sektori privat si edhe institucione publike në reformën e sigurimeve shoqërore. Kontributi I FMS në procesin e ndryshimit fokusohet në prioritetet e mëposhtme:

1. të theksojë pjesëmarrjen e përfiruesve në përgatitjen dhe parashikimin e shërbimeve sociale
2. të drejtojë navojat e individëve brenda kontekstit të familjes dhe komunitetit
3. të maksimizojë shërbimet me bazë komunitetin ndaj shërbimeve institucionale (si pjesë e procesit të deinstitutionalizimit të shërbimeve të kujdesit social).
4. tu ofrojë shumilleshmëri shërbimesh dhe zgjedhesh përfiruesve dhe,
5. të inkurajojë pluralizmin e siguresve të shërbimeve..

Në të njëjtën kohë, krijon kuadrin për investime në shërbimet sociale në forma alternative, duke kontribuar për rrjedhje në reformën e sektorit të shërbimeve të mirëqënies sociale. FMS është hartuar për të krijuar mekanizmat e 1) decentralizimit përmes financimit të projekteve pilot në nivel lokal, 2) të tranzicionit duke ndihmuar komunitetin lokal për të zhvilluar dhe financuar shërbimet dhe për rrjedhje duke përballuar kostot e tranzicionit. 3) kapitalizimit mbi praktikën më të mira dhe mësimet e marra dhe 4) lehtësimi i marzhinalizimit duke i bërë shërbimet e sistemit të kujdesit të arritshme të përballeshme dhe të orientuara sipas përdoruesve, duke kontribuar në përfshirjen dhe fuqizimin e popullsisë në nevojë.

FMS u projektua të ishte një mekanizëm tranzitor gjatë procesit të reformës në mënyrë që të mund të financonte ndryshimin nga shërbime sociale të centralizuara në të decentralizuara. FMS u projektua të vepronte si një strukturë që do të kordinonte iniciativat e reformës mes nivelit lokal dhe atij qendror.

Burimi: ngritja e standarteve, aksesit dhe vetë administrimit, raport I Ministrisë së Cështjeve Sociale 2003

⁷³ Vesna Bošnjak, "Shërbimet Sociale-Thelbi i Reformës së Mbrojtjes Sociale: Mësime nga Serbia" Raport për UNICEF Beograd (Beograd, 2004): 2-3.

përfshirë qeverinë dhe organizatat lokale të njerëzve me aftësi të kufizuar në përpjeke për të ndërtuar një strategji gjithëpërfshirëse për aftësinë e kufizuar (shih 5.2) Në Serbi Ministria e Punës, Punësimit dhe Çështjeve Sociale po mbështet një program modernizimi social për të ndihmuar në financimin e tranzicionit drejt shërbimeve alternative (kutia 21).

ndërtuar një strategji gjithëpërfshirëse për aftësinë e kufizuar (shih 5.2) Në Serbi Ministria e Punës, Punësimit dhe Çështjeve Sociale po mbështet një program modernizimi social për të ndihmuar në financimin e tranzicionit drejt shërbimeve alternative (kutia 21).

Struktura e shtetit, e centralizuar kundrejt një tipi të decentralizuar qeverisje dhe lëvizja e tyre drejt tranzicionit ndikon në si dhe kur do të zbatohen reformat.

Struktura shtetërore dhe reforma

Ndikimi i sistemit të centralizuar tek reformat:

- Kur nxiten nga shteti, aspektet ligjore të reformave zbatohen menjëherë duke propozuar transformimin e përgjithshëm të sistemit
- Nëse ka rezistencë ndaj reformës në nivelin e qeverisjes qendrore, këto ndryshime bllokohen dhe lëvizin me shpejtësi shumë të ulët,
- Ndryshimi në administratën qeverisëse mund të ndikojë në mënyrë dramatike në shpejtësinë e reformës.

Ndikimi i sistemit të decentralizuar tek reformat:

- Me një alokim të përshtshëm të fondeve sistemi i decentralizuar ka mekanizmat në vend për zbatimin real të reformave në nivelin lokal,
- Sistemi i decentralizuar ka aftësinë e kryerjes së lëvizjes më praktike drejt reformës si iniciimin e projekteve pilot në nivelin lokal, kalimin e pronësisë tek oqj të ndryshme lokale, organizata të komunitetit.

Kur reforma nuk harmonizohet në të gjitha nivelet e ndryshme administrative dhe entitetet çon në diferencime mbi mënyrën se si zbatohen iniciativat dhe reformat legjislativë duke bllokuar reformën universale. Kjo mund të çojë në pabarazi dramatike të të drejtave dhe tipeve të shërbimeve ku kanë akses njerëzit me aftësi të kufizuar sipas zonave të ndryshme ku ata banojnë, siç është edhe rasti i Bosnje-Herzegovinës.

Rrugë të ndryshme drejt reformës

Përgjithësisht ka dy lëvizje që një shtet mund të ndërmarri kur inicon reformën në sistemin e kujdesit; së pari reformon kuadrin legjislativ ose fillon procesin ndryshimit me projekte pilot duke ndryshuar sistemin përmes eksperiencës. Situate më optimale është kombinimi i dy lëvizjeve ku ndryshimet ligjore shoqërojnë ato universale të tilla si politika përfshirëse për njerëzit me aftësi të kufizuara ose ndryshime në shërbime që përdorin mënyrën holitike.

Reforma e kuadrit legjislativ.

Një rrugë që vendet e rajonit mund të iniciojnë lëvizjen drejt sistemit të aftësimit është ajo e zbatimit të reformës së gjerë ligjore me objektivin e aftësimit të njerëzve me aftësi të kufizuara për të marrë pjesë plotësisht në shoqëri dhe për të përfituar mundësi të barabarta. Këto reforma ligjore përfshijnë:

- Legjisllacion anti-diskriminues
- Kuadre ligjore të gjera që nxisin mundësi të barabarta përmes sistemeve të duhura të mbajtjes së të ardhurave, legjisllacionit përfshirës mbi edukimin dhe puënsimin,
- Ligjet mbi aksesin ndaj mjedisit të ndërtuar dhe komunikimit të tillë si një plan universal;

Tradicionalisht në rajon, vendimarrësit mbështeshin tek kuadri ligjor si katalizator për ndryshime. Ndryshimet në ligj duket se janë hapat e para që ndërmerren për të inicuar reformën dhe shumë grupe mbështetëse e konsiderojnë reformën ligjore si një target të vetëm. Vëzhgimet në terren tregojnë se ligje të reja, ndërsa mund të jenë të mira në teori, rrallë janë detyruese për shkak të mungesës së politikës zbatuese, burimeve, trainimit dhe përfshirje së profesionistëve. Përmirësimet e kuadrit ligjor mund të bëhen mjete të fuqishme për të inicuar reforma dhe për të intensifikuar ndërgjegjësimin për çështjeve që lidhen me aftësinë e kufizuar, por vetëm nëse shoqërohen nga mekanizma të fortë detyrues dhe strategji për të realizuar në praktikë zbatimin e ndryshimit. (kjo ide zgjerohet në kapitullin 3.1).

Reforma e bazuar në eksperiencën dhe projektet pilot

Shtetet mund të lëvizin në drejtim të sistemeve aftësuese së pari duke inicuar ndryshime në praktikën ekzistuese përmes trainimit të profesionistëve të shërbimit public mbi lëvizjen holitike të aftësisë së kufizuar dhe duke reformuar vlerësimin e nevojave të personave me aftësi të kufizuar në Qendrat e Punës Sociale. Mënyra më e mirë për të ndryshuar praktikën e sistemit të kujdesit është përmes projekteve pilot në mënyrë që shteti të mësojë përmes eksperiencave dhe të përfitoj nga leksionet e mësuara. Në Serbi, Fond i Modernizimit social (FMS) u krijua si një mekanizëm për të financuar, përmes tenderimit, projekte pilot lokal që i japin një lëvizje të re reformës së shërbimeve sociale. FMS bashkëfinancohet nga ministria e Punës, punësimit dhe Çështjeve Sociale të Serbisë, PNUD Beograd dhe Qeveria Norvegjeze (Kutia 22).

Ka shumë avantazhe në përdorimin e metodës së projektit pilot sipas David Tobis, lider akademik në lëvizjen de-institucionaluese në Europën juglindore dhe ish bashkimin Sovjetik. Përdorimi i projekteve pilot për të transformuar sistemin e kujdesit lejon për:

- Fleksibilitetin e zhvillimit të një lëvizje më të gjerë të reformës
- Mundësitë e zhvillimit të lëvizjes së duhur duke mësuar nga gabimet e vogla,
- Mbledhjen e të dhënave

⁷⁴ Tobis, ibid, 51.

• Mundësinë për të inicuar dialogun e politikave dhe mundësisht zhvendosjen në paradigmen për kujdesin dhe mbrojtjen sociale⁷⁴.

Një nga çështjet kritike të projekteve pilot është faza e riprodhimit ose ngjitjes kur projektet e sukseshme shpërdahen në shkallë më të gjerë. Burimet, financiare ose profesionale, të përdorura në projektet pilot rrallë vlerësohen në mënyrë sinjifikante në mënyrë që të vendosen parametrat e duhur që do të bënin realiste përsëritjen e praktikave më të mira. Për rrjedhojë, kur mësimet e marra nga fazat pilot përdoren si një bazë për ndryshimet në legjislacion, për shembull, mungesa e njohurive të qarta për koston e reformave të tilla mund të kthehet në një pengesë në procesin e ndryshimit.

Të dy mënyrat e reformës nuk janë reciprokisht përjashtuese. Të paturit e një kuadri ligjor për të mbështetur mundësitë e barabarta dhe aksesueshmërinë është kritike për të realizuar ndryshime të menjëherëshme në mjedis. Megjithatë ndryshimet ligjore nuk janë të mjaftueshme. Ndryshimet në legjislacion duhet të shoqërohen me ndryshimet në praktika të tilla si programe rrymezim, ritrainimin e profesionistëve, standarte të reja cilësie, ndryshime që kërkojnë kohë më të gjatë dhe më shumë burime për tu zbatuar.

1.2 Shoqëria civile lokale

Sfidat kryesore me të cilat ndeshet shoqëria civile në tranzicionin drejt sistemit aftësues përfshijnë:

- Shoqërisë civile i mungon ekspëriencia në reformat sociale dhe parashikimit të shërbimeve alternative,
- Shoqëria civile nuk e konsideron aftësinë e kufizuar si një çështje të ndërthurur (si edhe në rastin për gjinor)
- Çështja e paaftësisë nuk është rrymezuar në axhendën e reformës nga shoqëria civile.

Shoqëria civile në Europën Juglindore është në hapat e para dhe sa ka filluar të zhvillohet. Asaj i mungon ekspëriencia në reformat sociale për të cilat aktorët e shoqërisë civile në Europën perëndimore kanë pasur shumë kohë. Nën rregjimin e kaluar shoqëria civile organizohej nga shteti dhe për rrjedhojë nuk zhvilloi shpirtin e modernizimit social. Megjithatë, ndërkohë që procesi i tranzicionit në Europën Juglindore zhvillohet, një grup i madh i aktorëve të shoqërisë

civile është aktivizuar kryesisht për shkak të vëmendjes së agjensive ndërkombëtare që mbërritën në rajon në 1990 dhe rrejdhes së asistencës ekonomike të donatorëve të huaj për zhvillimin e shoqërisë civile. Për fat të keq kjo dinamikë ka patur shumë pak efekt në organizimin e njerëzve me aftësi të kufizuar. Shoqëria civile në Europën juglindore si një e tërë bën pak për të trajtuar çështjen e aftësisë së kufizuar.

Është një pikë kritike në procesin e ndryshimit për shoqërinë civile në Europën Juglindore që të mobilizohet rreth një paradigme të re të aftësisë së kufizuar, të përfshijë aftësinë e kufizuar në axhendën e tyre në mënyrë që sindikatat dhe organizatat e drejtave të njeriut ta shohin aftësinë e kufizuar si pjesë të reformës politike e sociale. Çështja e aftësisë së kufizuar duhet të bëhet pjesë e axhendës së shoqërisë civile në mënyrë që jo vetëm organizatat e njerëzve me aftësi të kufizuar janë përgjegjëse për mbështetjen në zhvillimin e një sistemi aftësues për njerëzit me aftësi të kufizuar, por edhe që ato të punojnë në partneritet me një numër më të madh vendimarrësish të shoqërisë civile për të nxitur ndryshimin.

Organizatave e njerëzve me aftësi të kufizuar

Organizatave e njerëzve me aftësi të kufizuar (ONJAK) duhet të jenë aktorë udhëheqës të shoqërisë civile në lobimin për të drejtat e njerëzve me aftësi të kufizuar dhe për parashikimin e shërbimeve të përshtatëshme. Ata duhen pyetur dhe të kenë një rol këshillues në zhvillimin e politikave kombëtare, shërbimeve dhe strukturave të tjera vendim-marrëse në nivel lokal e kombëtar. Megjithatë, sfida kryesore në rajon është krijimi i një zëri të unifikuar për të respektuar diversitetin e lëvizjes së aftësisë së kufizuar. Lëvizja e aftësisë së kufizuar aktualisht karakterizohet nga:

- Konflikte dhe konkurrencë të brendëshme mes ONJAK, duke minuar kapacitetin e lëvizjes së aftësisë së kufizuar,
- Shumë ONJAK përqëndrohen më shumë në çështje specifike të aftësisë së kufizuar se sa në një axhendë të ndërvepruar me mungesë të njësisë së efektshme koordinuese,
- Shumë ONJAK u mungon kapaciteti për të ndërtuar lëvizje të aftësisë së kufizuar dhe të llobojnë në mënyrë të efektshme.

Rregulli standart i OKB 18. Organizatat e personave me Aftësi të kufizuar (ekstrakte)

Shtetet duhet të njohin të drejtën e organizatave të personave me aftësi të kufizuar të përfaqësojnë personat me aftësi të kufizuar në nivel kombëtar, rajonal dhe lokal. Shtetet duhet të njohin gjithashtu rolin këshillimor që duhet të kenë organizatat e personave me aftësi të kufizuar në vendimarrjet mbi çështjet e aftësisë së kufizuar.

- Shtetet duhet të inkurajojnë dhe mbështesin ekonomikisht dhe në mënyra të tjera formimin dhe forcimin e organizatave të personave me aftësi të kufizuara, pjesëtarëve të familjes dhe ose/ avokatëve,
- Shtetet duhet të ruajnë komunikim të vazhdueshëm me organizatat e personave me aftësi të kufizuara dhe të sigurojnë pjesëmarrjen e tyre në zhvillimin e politikave qeveritare,
- Roli i organizatave të personave me aftësi të kufizuara mund të jetë në drejtim të identifikimit të nevojave dhe prioriteteve, në pjesëmarrjen në planifikimin, zbatimin dhe vlerësimin e shërbimeve dhe masave në lidhje me jetën e personave me aftësi të kufizuara, dhe të kontribuojnë në rritjen e ndërgjegjësimit të publikut dhe të nxisin ndryshim.

KUTIA 22

Vetë ndihma dhe këshillimi për të drejtat dhe mundësitë e barabarta Evropa Jug lindore (Share-SEE) www.share-see.org

Iniciativa Share SEE është një projekt që përmirëson lëvizien e aftësisë së kufizuar në rajon: është projekt rajonal ndërkufitar që po zbatohet në bashkëpunim mes ONJAK dhe organizatave ndërkombëtare. ONJAK të përfshira në këtë projekt janë të orjentuara drejt jetesës së pavarur dhe përfshirjes në punën këshilluese. Duke u mbështetur në fuqizimin e ONJAK-ve Share SEE pritet të mbështesë ndryshime në qëndrimin e komunitetit, shoqërisë dhe autoriteteve publike me synim krijimin e një mjedisi ku personat me aftësi të kufizuara kanë mundësi të barabarta. Organizatat e ndryshme të përfshira në zbatimin dhe menaxhimin e programit janë:

Shoqara e studentëve me aftësi të kufizuara të Sërbisë dhe Malit të Zi (ADS-SCG): e krijuar në vitin 2000 ADS është një ONJAK I aftësive të kufizuara të ndryshme që synon të përmirësojë inteëgrimin dhe pjesëmarrjen e të rinjve dhe studentëve me aftësi të kufizuara në shoqëri.

Qendra për Jetesë së Pavarur të Sërbisë (QJP Sërbi): misioni I QJP-së është të promovojë filozofinë e jetesës së pavarur dhe të krijojë kushtet për zbatimin e tij në Sërbi duke propoganduar dhe këshilluar QJP-ja ka punuar aktivisht në drejtim të realizimit të të drejtave bazë të pasesonave me aftësi të kufizuara dhe përmirësimit të jetës së tyre tqë përditshme.

Handicap Internacional: organizatë humanitare ndërkombëtare, Handicap Internaciona ka punuar në Evropën juglindore që në 1992. Stratefgjia 5 vjeçare e Anticap internacional, 2004-2009 fokusohet në mbështetjen e aktorëve kryesorë të përfshirë në procesin e ndryshimit në drejtim të zhvillimit të sistemit të kujdesit aftësues dhe shoqërisë përfshirëse.

Qendra e informimit Lotos (QI Lotos): qendra e informimit Lotos për personat me aftësi të kufizuara është një ONJAK në Bosnjë – Hercegovinë, aktive që në 1997. QI Lotos synon të krijojë një shoqëri civile demokratike në të cilën çështjet e aftësisë së kufizuar do të konsiderohen si çështje të të drejtave të njeriut dhe personat me aftësi të kufizuara nuk do të kenë kufizime në arsimim, punësim, kushte jetese dhe lirinë e lëvizies.

Unioni qytetar Polio Plus- lëvizie për të luftuar aftësisnë e kufizuar: e krijuar në 1999 Polio Plus është një ONJAK multi-etnik dhe përfshin një sërë aftësi të kufizuara që fokusohet në vetëkëshillimin dhe ndërgjegjësimin mbi të drejtat e aftësisë së kufizuar.

Në lidhje me monitorimin dhe vlerësimin si edhe ngritjen e kapaciteteve, Share-SEE përfiton nga mbështetja metodologjike e INTRAC (www.intrac.org).

Objektivat specifike të projektit janë:

- zhvillimi organizativ I organizatave të personave me aftësi të kufizuara
- zhvillimi I lëvizies së përbashkët dhe ndërkufitar
- krijimi I jë zëri dhe kushtetute të unifikuar të një force mbështetëse
- fushatë për njohjen e të drejtave të personave me aftësi të kufizuara
- ndërgjegjësimi I personave me aftësi të kufizuara dhe I komuniteteve
- përmirësimi I aksesit tek shërbimet rehabilituese dhe shëndetësore
- iniciativa për të përmirësuar aksesin të arsimit dhe punësimi
- përmirësimi dhe monitorimi I politikave dhe reformave

Në lidhje me politikat dhe kuadrin ligjor objektivat kryesore janë:

- zhvillimi I një strategjie të gjerë kombëtare të aftësisë së kufizuar (si në Kroaci) e lidhur me PRSP dhe proceset e pranimin në BE.
- zbatimi I akteve anti diskriminuese dhe ligjit sistematik në të gjitha vendet
- zbatimi I regullave të vetë aksesueshmërisë dhe regullave ligjore
- zhvillimi I kuadrin ligjor progresiv të mbrojtjes sociale(asistenca personale, reforma e gate keeping bazuar në vletësimin e nevojave, skemat e financimit public për shërbimet komunitare dhe mbështetjen për përmirësimin e kujdesit me bazë komunitetin),
- zhvillimi I legjisllacionit të punësimin dhe arsimimit dhe politikave që promovojnë dhe përmirësojnë përfshirjen.

Në sistemin e mëparshëm në ish Jugosllavi (dhe ende në përdorim sot në shtetet që rrodhën prej saj), ONJAK ishin të organizuara në strukturën piramidale të unioneve, secila prej të cilave përfaqësonte një kategori specifike të aftësisë së kufizuar. Këto unione kishin degë në nivelin lokal dhe ishte pothuajse automatike për një fëmijë apo një të rritur me aftësi të kufizuar të regjistruhej në degën lokale të unionit të caktuar. Anëtarësimi u jepte një lloj përfitimi të tillë

si transport public falas dhe disa tipe të përkujdesjes. Disa unione gjithashtu menaxhonin punishte dhe shtypshkronja për libra dhe revista për të verbërit etj. Shteti i financonte këto unione vetëm në bazë të numrit të antërave të regjistruar pa monitoruar aktivitetet. Një raport i fundit i UNICEF e cilësonte këtë sistem si shoqata të dala mode në përputhje me natyrën e aftësisë së kufizuar. Shumë nga këto organizata fokusoheshin në sigurimine përfitimeve

⁷⁵ UNICEF, Një Brez i Ri dhe i Guximshëm, ibid, 39.

dhe titujve për anëtarët e tyre dhe i kushtonin shumë pak të drejtave të tyre⁷⁵." Shumë pak organizata për njerëzit me aftësi të kufizuara ekzistojnë në Shqipëri dhe Rumani gjatë periudhës komuniste, meqenëse shoqëria civile kontrollohej, vëzhgohej dhe mbrohej maksimalisht nga shteti.

Anëtarët e Unioneve e patën të vështirë të përshtateshin me situatën e re. Ata përjetuan impaktin e plotë të rënies së sistemit komunist dhe humbën një pjesë të përfaqësimit të tyre dhe për rrjedhojë të fondeve. Megjithatë, siç tregohet në pjesën II, Qendra Republikane për Mbështetjen e Personave me Aftësi të Kufizuara Intelektuale në Maqedoni, PORAKA (Mesazh), është një shembull se si ONJAK që rrodhën nga unionet e sistemit të kaluar mund të jenë aktorë progresist të shoqërisë civile duke përshtatur një kuadër më bashkëkohor për të reformuar hapjen e Qendrave të Kujdesit Ditor dhe inicitivat përfshirëse. Kjo organizatë është përfshirë në monitorimin e procesit të vënies në zbatim të Regullave Standarte të OKB me mbështetjen e Inclusion Europe⁷⁶.

Ndërkohë që qeveria filloi të largohej nga procesi i decentralizimit, aktorët e shoqërisë civile do të marrin një rol më domethënës⁷⁷ në lëvizjen në drejtim të mundësive të barabarta dhe pjesëmarrjes së plotë të njerëzve me aftësi të kufizuara. Megjithatë, me qëllim që ky proces të marrë udhë, lëvizja në ndihmë të personave me aftësi të kufizuara duhet të forcohet me qëllim që të mbështesë më fuqishëm ndryshimet rrënjësore. Për këtë qëllim, është i nevojshëm mobilizimi i komuniteteve që qëndrojnë prapa kësaj lëvizje me rrjete partneriteti të fuqishme me qëllim që të lehtësojnë procesin e krijimit të lobeve. Share-See është një program rajonal që synon krijimin e një zëri të përbashkët midis aktorëve të ndryshëm të shoqërisë civile dhe forcimin e ONJAK me qëllim aftësimin e tyre për ndryshim (kutia 22).

1.3 Komuniteti ndërkombëtar

Aktorët ndërkombëtarë si OKB, Banka Botërore, BE dhe OJQ-të ndërkombëtare luajnë rol në lehtësimin e reformave sociale për shkak të ndikimit që kanë mbi qeveritë si edhe për shkak të burimeve të tyre njerëzore dhe financiare. Ato luajnë gjithashtu rol ideologjik në prezantimin e vleta globale bashkëkohore. Në fushën e aftësive të kufizuara qëllimi i tyre është që të mobilizojnë politikanët, shoqërinë e civile dhe shtetet rreth një mënyre të re të të menduarit mbi aftësitë e kufizuara bazuar në standartet ndërkombëtare dhe në instrumenta si Regullat Standarte të Kombeve të Bashkuara, ICF dhe DCP. Edhe pse ato kanë përgjegjësinë për të mbështetur shtetet në procesin e deinstitutionalizimit me qëllim zhvillimin e një sistemi me bazë komunitetin, roli i tyre është veçanërisht i kufizuar nga faktorët e mëposhtëm:

- Aftësimi i Kufizuar rrallë parashtrohet në programet e zhvillimit të të gjithë sektorëve,

- Aktorët ndërkombëtarë vazhdojnë ta vendosin aftësinë e kufizuar në iniciativa specifike të lidhura me të dhe nuk e shohin aftësinë e kufizuar si çështje e të drejtave të njeriut dhe pjesë të axhendës së përgjithshme të zhvillimit. Aktorë si Banka Botërore dhe bashkimi Evropian kanë fuqine e nevojshme për të inkurajuar ndryshime të mëdha institucionale. Sipas përgjegjësisë specifike ato duhet të përfshijnë çështjet e lidhura me aftësinë e kufizuar si pjesë të programeve të përgjithshme të zhvillimit me qëllim që ai të jetë pjesë e lëvizies për reforma sociale në tërësi dhe jo si çështje e veçuar ku personat me aftësi të kufizuara mbeten jashtë shoqërisë.

Nevoja e përfshirjes së aftësisë së kufizuar në strategjitë për zvogëlimin e varfërisë. Pavarësisht fokusit mbi rëndësinë e reformës për mirëqenie sociale dhe ridislokimin e burimeve në drejtim të popullsisë në nevojë, si pjesë e rëndësishme e përpjekjeve për lehtësimin a varfërisë, institucioni I Bankës Botërore nuk e ka vendosur çështjen e aftësisë së kufizuar në axhendën e saj të përgjithshme të zhvillimit. Megjithatë, nëpërmjet një procesi pjesëmarrje në të cilin aktorë nga shtete dhe shoqata të ndryshme civile punojnë së bashku me antarët e ekomitetit ndërkombëtar, zhvillimi i Dokumentit të Strategjisë për Reduktimin e Varfërisë (DSRV) mund të kontribuojë në ndërtimin e kapaciteteve të shoqërisë civile lokale si edhe ndërgjegjësimin e qeverive mbi çështjet që lidhen me paaftësinë.

Në shumë prej vendeve të rajonit DSRV u zhvilluan përmes një procesi konsultativ duke përfshirë aktorët ndërkombëtarë, qeverinë dhe shoqërinë civile. DSRV mund të shihen si udhërrëfyes për bashkëpunimin e vendimarrësve në reformën e zhvillimit social sikurse ishte hera e parë që kaq shumë grupe u konsultuan sistematikisht për përgatitjen e një strategjie të gjerë zhvillimi për vendin. Në Bosnje Herzegovinë, IC Lotos, organizatë loakle e njerëzve me aftësi të kufizuar u bë pjesë e grupit qendror koordinues për gjithë procesin konsultativ DSRV siç shpjegohet në pikën 7.

Aftësia e kufizuar dhe procesi i pranimit në Bashkimin Europian

Të gjitha vendet e Europës Juglindore janë angazhuar në nivele të ndryshme në procesin e pranimit në Bashkimin Europian (BE) me objektiv final anëtarësimin në BE. Faktorët udhërrëfyes për BE në drejtim të pranimit është puna me institucionet ekonomike dhe politike të vendeve të para-pranuara për të qenë në përputhje me Acquis Communautaire të BE, ose Direktivën e Komunitetit duke arritur standarte të BE për legjislativën në cilin vendet anëtarë duhet ta harmonizojnë ndërsa përgatitin ekonominë e tyre në mënyrë që ata të bashkohen tregut të përbashkët të BE. Reformat sociale janë të fundit në prioritetet e procesit të pranimit në BE. Ekziston një strategji e BE në lidhje me aftësinë e kufizuar, porse nuk është prioritet në kuadrin e pranimit (Kutia 23).

⁷⁶ Inclusion Europe, Shoqata Europiane e Fëmijëve me Aftësi të Kufizuara dhe Prindërvë të tyre, dhe Qendra Republikane në Ndihmë të Personave me Handikap Mendor - MESSAGE, "Të Drejtat e Njeriut për Personat me Aftësi të Kufizuara Intelektuale: Raport Kombëtar i Republikës së Maqedonisë," (Inclusion Europe 2001): 25-27.

⁷⁷ Institucioni Brookings, "Reforma Politike Arabe: Roli i Shoqërisë Civile," Transcript Diskutimi, (maj 2004): 23.

KUTIA23

Strategjia e BE në drejtim të aftësisë së kufizuar e prezantur në sesionin e katërt të komitetit ad hoc mbi konventën ndërkombëtare integrale dhe gjithëpërfshirëse mbi mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave dhe dinjitetit të personave me aftësi të kufizuara

Takimi i drejtuar nga Lisa Pavin Wolf - drejtuese e Departamentit të punësisimit dhe çështjeve sociale të komisionit të BE, 25 gusht 2004, selia e OKB, Nju Jork.

Këndvështrimi i BE-së për aftësinë e kufizuar:

- Komisioni i BE nuk njih kategori të veçuara të aftësisë së kufizuar por e bazon strategjinë e tij mbi nevojat individuale dhe në një kuadër më përfshirës në shoqëri, duke përdorur modelin social për të kuptuar aftësinë e kufizuar,
- Komisioni i BE dëshiron të jkalojë nga një politikë specifike e aftësisë së kufizuar në një kuadër më të përgjithshëm.
- Aksesit është thelbi i këndvështrimit të BE duke përfshirë eliminimin e diskriminimit dhe aksesin tek të drejtat,
- BE ka një këndvështrim të gjerë ligjor ndaj thelbit dhe nuk harton legjislacion specifik për aftësinë e kufizuar por e përfshin atë në të gjitha politikatat me përjashtim të atyre që kanë lidhje me punësimin.

Strategjia e BE: nevoja për veprim në nivel BE-je:

- Reformimi i këndvështrimit mbi aftësinë e kufizuar në nivele të BE çon në ndryshim të kuadrit të politikës që mund të zbatohet në nivelin e shteteve anëtare,
- Zgjerimi shkaktoi zhvendosje në shkallën e mirëqënies dhe kjo bën të nevojshme trajtimin e çështjes së aftësisë së kufizuar pasi personat me aftësi të kufizuar janë një burim i pashfrytëzuar ndërkohë që nuk janë përfshirë në tregun e punës,
- Shërbimet duhet të jenë më të përdorshme nga personat me aftësi të kufizuara me qëllim që tu lejohet akses ndaj punësisimit,
- Japonia dhe SH.B.A janë modele për standartet dhe aksesin dhe BE do të studiojë këto modele më vonë.

Trajtimi i aftësisë së kufizuar si përparësi e strategjisë së BE:

- Qëllimi është përfshirja dhe integrimi i dimensionit të aftësisë së kufizuar në të gjitha fushat e politikave në të cilat BE ka kompetencat dhe në të gjitha fazat e politikës së zhvillimit.
- BE e sheh aksesin të punësisimit si një faktor shumë kritik për përfshirjen dhe fuqizimin e personave me aftësi të kufizuara.

Strategjia globale e BE për aftësinë e kufizuar: punësimi është fokusi kryesor i strategjisë dhe trajtohet në 4 temat e më poshtme.

- Aksesit tek punësimi që do të përfshijë luftën kundër diskriminimit bazuar në raportet nga vendet anëtare mbi atë se çfarë ato po bëjnë për ulin diskriminimin e punës ndaj njerëzve me aftësi të kufizuar- Më pas BE do të vlerësojë praktikatat më të mira,
- Aksesit tek të mësuarit gjatë gjithë jetës për të rritur mundësitë e njerëzve me aftësi të kufizuar për tu bërë anëtarë aktiv të shoqërisë duke përfshirë programe të tilla si Sokrates, Leonardo dhe të mësuarit nga interneti.
- Aksesit tek teknologjitë e reja që nuk kanë kufij dhe janë të përdorshme nga personat me aftësi të kufizuar.
- Aksesit tek mjedisi publik- BE do të publikojë një raport mbi parimin përfshirjes në të gjitha politikatat lokale.

Megjithatë, procesi i pranimit në BE i ka nxitur shumë vende në rajon të fillojnë reformimin e sistemit të kujdesit në përputhje me legjislacionin europian dhe standartet. Për rajonin, Rumania dhe Bullgaria kanë filluar reformat e para-pranimit ndërsa Maqedonia

dhe Kroacia kanë firmosur Marrëveshjen Stabilizim Asocimit (MSA) me BE, një lloj rruge për pranimin ndërsa pjesa tjetër e shteteve pritët të hyjnë në BE pas 10 ose 15 vjetësh⁷⁸.

⁷⁸ Mund ta gjeni më faqen e internetit të Departamentit për Integrim Europjan: <http://www.imo.hr/europa/publics/euroscope/es054.html>.

FOKUS 7

PËRFSHIRJA E ONJAK NË DSRU NË BOZNJE-HERZEGOVINË

IC Lotos- një ONJAK aktive në procesin konsultativ të DSRU në Bosnje Herzegovinë

IC Lotos është një ONJAK lokal në Tuzla që përbehet nga tre komponentë: qendër informacioni mbi çështjet rajonale të aftësisë së kufizuar, qendër trainuese punësimi, dhe një Qendër e Kujdesit Ditor që quhet Koraci Nade (hapat e shpresës). IC Lotos ka qenë e aftë të llojë në çështje kyç të aftësisë së kufizuar të tilla si aksesueshmëri më e madhe duke promovuar rritjen e ndërgjegjësimit dhe reformën e politikave sociale. Kohët e fundit IC Lotos ishte një pjesëmarrës aktiv në zhvillimin e axhendës së reformës sociale për DSRU në Bosnje Herzegovinë. Duke qenë se IC Lotos drejton gjithashtu një Qendër të Kujdesit Ditor u jep atyre kopetencia si në reformën e politikave ashtu edhe në parshikimin e shërbimit në nivelin lokal. Për më tepër, IC Lotos vazhdoi në sigurimin e mbështetjes kantonale për Koraci Nade nga ministria Kontanale e çështjeve sociale e cila mbuloi 70% të kostove për paga dhe aktivitete. Megjithatë, qendra e kujdesit ditore ka nevojë të sigurojë fonde për kosot shtesë për të garantuar mbështetjen.

IC Lotos ishte pjesë e një rrjeti OJQ në Tuzla të quajtur Grupi I referencës I përbërë nga 54 anëtarë, synimi I të cilëve ishte ndjekja e politikave dhe praktikave në nivelin kantonal në lidhje me procesin e reformës nga përfshirja në grupin e Referencës IC Lotos u përfshi në grupin qëndror të koordinimit të OJQ për procesin konsultativ të DSRU në Bosnje Herzegovinë. Prezenca e një ojq, të fokusuar në aftësinë e kufizuar, në këtë strukturë si pjesë e procesit konsultativ, e bëri aftësinë e kufizuar pjesë të axhendës së DSRU.

Gjatë procesit konsultativ në Bosnje Herzegovinë u organizuan 4 konferenca shtetërore për të hartuar fushat kryesore të interesit të OJQ-ve. Ato dolën me 4 çështje që nevojitet të bëhen pjesë e axhendës së DSRU mbi reformën sociale:

- Arsimit që përfshin aftësinë e kufizuar si pjesë të objektivit të reformës,
- Mbrojtja sociale e cila përfshin aftësinë e kufizuar si pjesë të objektivit të reformës,
- Korrupsioni
- Mjedisi dhe bujqësia.

Për shkak të përfshirjes së IC Lotos në procesin DSRU, ONJAK-ët lokalë në Bosnje dhe Herzegovinë u nxitën për të qenë më aktivë në të gjithë procesin e DSRU. Rezultati kryesor i këtij procesi ishte ndërtimi i kapaciteteve të ONJAK-ve lokalë në rrugët e mëposhtme:

- Ndikimit tek ONJAK tradicionalë për të ndryshuar këndvështrimin e tyre mbi çështjet e aftësisë së kufizuar në një bazë më njerëzore,
- Shtysa e ONJAK për të tu përqëndruar në mjetet bazë të reformës të tilla si DSRU në mënyrë që të përfshijnë çështjet e aftësisë së kufizuar në axhendën e reformave,
- Hapjes së dyerve për bashkëpunim mes ONJAK-ve që tradicionalisht kanë qenë të ndara.

Rezultatet e procesit konsultativ të DSRU në Bosnje Herzegovinë që ndikojnë në lëvizjen e aftësisë së kufizuar përfshijnë:

- Masat trashëgjike për trajtimin e çështjeve të aftësisë së kufizuar përfshihen në DSRU,
- Reformat janë planifikuar në sektorin e mbrojtjes sociale, e lobuar specifikisht nga IC Lotos,
- Ky proces konsultativ u dha mundësinë ONJAK të krijojnë marrëdhënie të afërta me qeverinë,
- Aftësia e kufizuar u bë më e dukshme në procesin e reformës së DSRU- për shembull, 2 Forume të DSRU u mbajtën dhe në secilin forum, të paktën një person me aftësi të kufizuara u përfshi në delegacionin zyrtar shtetëror.

*Ndal barrierave!
Aksesueshmëria
Fushatë*

*Koraci Nade
Qendër e Kujdesit
Ditor*

FOKUS 8

PARNERITETI NË MALIN E ZI

Qendër e Kujdesit Ditor në Bijelo Polje, Mal I Zi

Qendra e parë e Kujdesit Ditor për fëmijët me aftësi të kufizuara në Malin e Zi u krijua në Bijelo Polje në qershor 2004 me mision dhënien e mundësive fëmijëve me aftësi të kufizuara për tu integruar në komunitete dhe për të marrë rehabilitimin dhe arsimimin bazë dhe për të mësuar aftësitë bazë të jetës së përditëshme. Kjo iniciativë është e vetmja në Malin e Zi dhe bazohet në partneritetin mes:

- Ministrisë së Punës dhe Mirëqënies Sociale
- Shoqatës së Prindërve të Fëmijëve me Aftësi të Kufizuara në Bijelo Polje
- Shoqatës Kombëtare të Prindërve të Fëmijëve me Aftësi të Kufizuara në Malin e Zi,
- Bashkisë së Bijelo Polje
- Qendrës për Punë Sociale të Bijelo Polje

Projekti u zhvillua në bashkëpunim me UNICEF, Handicap International, Bashkëpunimin për Zhvillim të Zvicrës dhe Gemeinden Gemeinsam Schëeiz, ojç zvicerane humanitare, me synim zhvillimin e Qendres të Kujdesit Ditor e bashkëmenaxhuar nga vendimarrësit kryesor lokalë. Procesi I planifikimit përfshiu hapat e mëposhtëm:

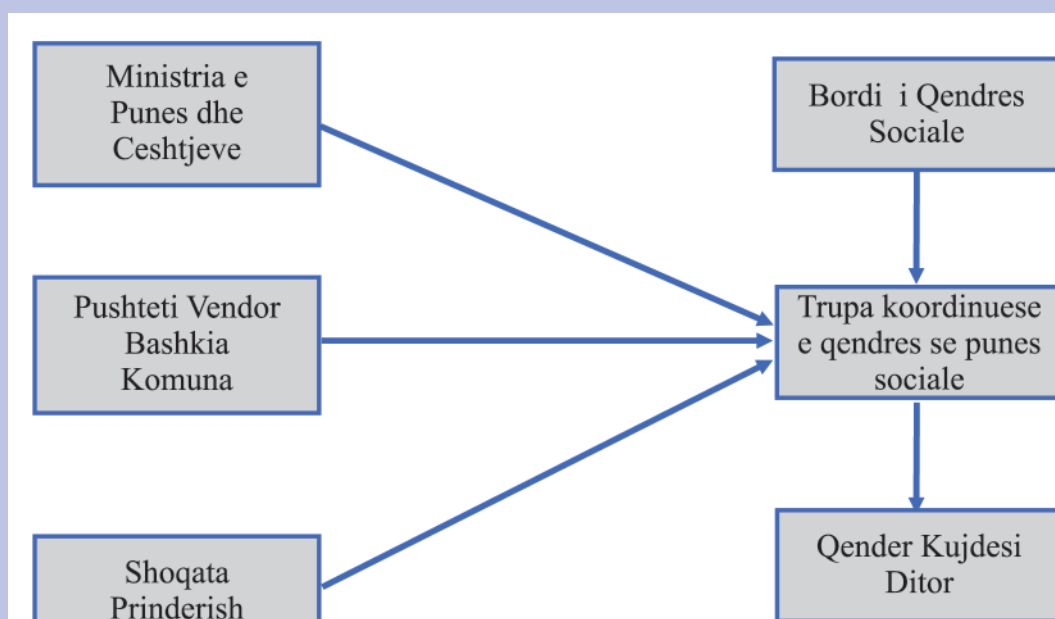
1. Projekti nisi me krijimin e një grupi pune të përbërë nga të gjithë partnerët e përfshirë,
2. Tre vizita për shkëmbim experience u organizuan më Aurorën në Bukuresht, IC Lotos/ Koraci, Qendra e Kujdesit Ditor Nade në Tuzla dhe institucioni Vladimir Nasor në Sarajev, për të shkëmbyer eksperiencat më të mira mbi zhvillimin dhe ndërtimin e qendrës së kujdesit ditor.
3. Grupi i punës përgatiti një projekt propozim në nëntor 2003.
4. Plani u miratua nga Ministria e Punës dhe Mirëqënies Sociale ndërkohë që u planifikua një fazë pilot për një vit.

Gjatë fazës pilot, Qendra e Kujdesit Ditor do të administrohet nga Qendra lokale për Punë Sociale e Bijelo Polje meqenëse pjesa më e madhe e pagave dhe kostove të tjera do të paguhet nga Ministria e Punës dhe Mirëqënies Sociale. Në mënyrë që të sigurohet partneriteti dhe përfshirja e Shoqatës së prindërve, u zhvilluan negociata të fuqishme dhe përfundimisht u miratua kjo strukturë menaxhuese gjatë fazës pilot:

Struktura menaxhuese për Qendrën e Kujdesit Ditor të Bijelo Polje

Trainimi dhe rritja e ndërgjegjësimit të komunitetit mbi këndvështrimin e ri mbi aftësinë e kufizuar. Përveç planifikimit të projektit, një numër trainimesh u organizuan me grupin e punës si dhe me Shoqatën e prindërve si dhe me ONJAK të tjera të Bijelo Polje mbi tema të tilla si:

- Ndërgjegjësimi mbi aftësinë e kufizuar
- Procesi i krijimit të aftësisë së kufizuar
- Si të ndërtosh fushatë për rritjen e ndërgjegjësimit
- Zhvillimi i marrëdhënieve me publikun

Stafi i Qendrës së Kujdesit Ditor ndoqi një nga sesionet e trainimit në Slloveni si dhe një trajnim mbi punësimin në Bijelo Polje së bashku me Fondacionin Dom Karin në Varna. Një sërë trainimesh të tjera janë planifikuar gjatë fazës pilot.

Qendra e Kujdesit Ditor në Bijelo Polje: një praktikë e shkëlqyer e praneritetit

- Në mënyrë që të sigurohet mbështetja e duhur për format alternative të shërbimeve, shteti, komunitetet lokale, prindërit dhe Qendrat për Punë Sociale duhet të kenë pjesëmarrje në projekte si ai i Qendrës së kujdesit Ditor të Bijelo polje,
- Shërbimet duhet të jenë pjesë e paketës së reformës së mirëqënies përgatitur dhe menaxhuar në parneritet nga vendimarrës të sektorëve të ndryshëm,
- Monitorimi dhe vlerësimi duhet të kryhet në parneritet dhe me përfshirjen e të gjithë vendimarrësve përfshirë shtetin, prindërit dhe personat me aftësi të kufizuara.

Hapa në të ardhmen:

Ministria ka treguar interes në zhvillimin e qendrave të ngjashme, por është e nevojshme të ndryshojë legjislacioni mbi politikat sociale, si dhe duhet të ketë kritere dhe standarte në mënyrë që Qendra të ardhshme të Kujdesit Ditor të behen struktura të pavaruara si alternativë e institucioneve rezidenciale të kujdesit.

Trainim mbi teknikat për rritjen e ndërgjegjësimit, Bijelo Polje, 2003, zhvilluar nga shoqata e Studentëve me agtësi të kufizuara në Serbi dhe Mal të Zi

Qendra e Kujdesit Ditor është e Hapur! Mësues duke punuar me fëmijë në qendër, Bijelo Polje, 2004

2. NDRYSHIMI I PERCEPTIMIT TË AFTËSISË SË KUFIZUAR

Rregull Standart i OKB 1: Rritja e ndërgjegjësimit (ekstrakt)

Shtetet duhet të ndërmarrin veprime për të rritur ndërgjegjësimin e shoqërisë mbi personat me aftësi të kufizuara, të drejtat e tyre, nevojat, potencialet dhe kontributet e tyre.

- Shtetet duhet të sigurojnë që autoritetet përgjegjëse të japin informacionin më të fundit mbi programet dhe shërbimet e vlefshme për personat me aftësi të kufizuara, familjet e tyre, profesionistët e kësaj fushe dhe publikun e gjerë. Informacioni për personat me aftësi të kufizuara u duhet dhënë në formë të kuptueshme,
- Shtetet duhet të inicojnë dhe mbështesin fushata informuese në lidhje me personat me aftësi të kufizuara dhe politikat përkatëse, duke dhënë mesazhin që këta persona janë qytetarë me të njëjtat të drejta dhe detyrime si të tjerët, duke justifikuar kështu masat për largimin e të gjitha pengesave për pjesëmarrje të plotë,
- Shtetet duhet të inkurajojnë portretizimin e personave me aftësi të kufizuara nga media në mënyrë pozitive; organizatat e personave me aftësi të kufizuara duhet të konsultohen për këtë çështje.

Pragjykimet e shoqërisë, duke përfshirë ato të vetë njerëzve me aftësi të kufizuara, janë një nga pengesat për pjesëmarrje të plotë. Njerëzit me aftësi të kufizuara shihen shpesh si njerëz jo-produktivë që më shumë duhet të mbrohen se sa mbështeten. Ndjenjat e frikës dhe turpit janë perceptime të lidhura me aftësinë e kufizuar që çon në uljen e autoritetit, diskriminimin dhe përjashtimin. Zbatimi praktik i ndryshimit të perceptimit të njerëzve për aftësinë e kufizuar duhet trajtuar nga vendimarrësit e ndryshëm në tre fusha:

- Rritja e ndërgjegjësimit për aftësinë e kufizuar
- Trainim i profesionistëve që punojnë në shërbime të zakonshme
- Prodhimi i informacionit të gjerë dhe bashkëkohor mbi aftësinë e kufizuar parë përmes modelit holistic që është i përdorshëm nga njerëzit me aftësi të kufizuara.

2.1 Rritja e ndërgjegjësimit për aftësinë e kufizuar

Prioritete bazë të rritjes së ndërgjegjësimit për aftësinë e kufizuar

- Sensibilizimi i publikut mbi paradigmen e re të aftësisë së kufizuar dhe perceptimit të ri mbi të.
- Bërja e çështjes së aftësisë së kufizuar e dukshme për publikun
- Rritja e vëmendjes së vendimarrësve, profesionistëve që punojnë me njerëzit me aftësi të kufizuara, medias dhe politikanëve për rëndësinë e trajtimit të aftësisë së kufizuar në kuadrin e të drejtave dhe mundësive të barabarta.

Ndërgjegjësi është regulli i pari ndër Regullat Standarte të OKB pasi ajo konsiderohet si parakusht për mundësi të barabarta për njerëzit me aftësi të kufizuara. Ai është një nga hapat e parë për nxitjen e zhvendosjes së paradigmes së aftësisë së kufizuar nga niveli individual, komunitar dhe global në drejtim të një përfundimi të ri të njerëzve me aftësi të kufizuara, veçanërisht për shkak se paragjykimet në lidhje me aftësinë e kufizuar vijnë nga injoranca dhe mungesa e njohurive mbi këtë çështje. Ndërgjegjësi nxjerr në pah çështjen e

aftësisë së kufizuar, një çështje e cila ishte mbajtur e fshehur gjatë regjimit të shkuar, me qëllim që publiku të njihet me një mënyrë të re të të mënduarit për rrëzimin e barrierave dhe pakësimin e diskriminimit.

Grupet e fokusuar për ndërgjegjësim mbi aftësinë e kufizuar:

- Njerëz me aftësi të kufizuara,
- Familiet e tyre,
- Komunitetet e tyre,
- Profesionistët e shërbimeve publike,
- Vendim marrësit.

Fushatat ndërgjegjësuere nuk duhet të kufizohen vetëm në ndërgjegjësimin e opinionit public. Ato duhet tu drejtohen të interesuarve në procesin e ndryshimit duke përfshirë këtu profesionistët e shërbimeve publike, median, politikanët, familjet e personave me aftësi të kufizuara dhe komunitetet e tyre; të gjithë ata që kanë ndikim mbi jetën e njerëzve me aftësi të kufizuara. Ashtu siç shkruan edhe David Tobis, pjesë e startegjisë për të sjellë transformimin nga kujdesi tejet-protektiv drejt shërbimeve me bazë komunitetin bazohet në ndryshimin e opinionit public dhe mobilizimin e mbështetjes komunitare⁷⁹.

Ndërgjegjësi i vetë njerëzve me aftësi të kufizuara: pjesë e rëndësishme e fushatës ndërgjegjësuere

Fushata ndërgjegjësuere duhet tu drejtohet vetë njerëzve me aftësi të kufizuara për ndërgjegjësimin e tyre drejt kalimit nga pasivë në proaktive si qytetarë e kështu nga përfitues në përdorues të sistemeve me bazë komunitetin. Politikanët, shoqëria civile dhe familjet nuk duhet të supozojnë se njerëzit me aftësi të kufizuara që jetojnë nën paradigmen që i përcakton ata si qytetarë të pabarabartë do të mobilizohen për të marrë pjesë në sistemin e aftësisë pa ndryshuar më parë perceptimin për veten. Një pikë kritike në mobilizimin e lëvizjes për ndryshim përbën fakti që njerëzit me aftësi të kufizuara e shohin veten si pjesëtarë të barabartë të shoqërisë me të drejta dhe përgjegjësi për pjesëmarrje në vendimarrje dhe në jetën shoqërore. Sot në rajon, fushatat

⁷⁹ Tobis, ibid, 2.

ndërgjegjësuere po zbatohen gjerësisht nga ONJAK-ët ose nëpërmjet projekteve apo iniciativave pilote. Megjithatë, egziston një shkallë e ulët ndërgjegjësimi midis profesionistëve të shërbimeve të thjeshta mbi tema si përfshirja, modeli holistik për njërëzime aftësi të kufizuara. Problemet lidhur me aftësinë e kufizuar janë ende gjerësisht të padukshme lidhur kjo me faktin se informacioni, sidomos për njërëzit me aftësi të kufizuara, është ende i pa aksesueshëm në shoqëri.

Iniciativa për ndryshim

Duke marrë në konsideratë informacionin dhe komunikimin, duhet të theksohet roli i rëndësishëm i organizatave lokale të njërëzve me aftësi të kufizuara (ONJAK) duke përfshirë këtu bashkimet e organizatave e njërëzve me aftësi të kufizuara. Gjatë dhjetëvjeçarit të fundit, ONJAK kanë ndihmuar në ngritjen e fushatave ndërgjegjësuere komunitare të suksesshme në nivel lokal në të gjithë rajonin. Polio Plus, një ONJAK lokale në Maqedoni, është shëmbull i shkëlqyer i fushatave të fuqishme ndërgjegjësuere të afta për të prezantuar çështjen e njërëzve me aftësi të kufizuara në sferën publike ngacmimin e perceptimit të publikut mbi aftësinë e kufizuar të shqyrtuar në pikën numër 9.

Ndryshimi i përfaqësimit të aftësisë së kufizuar mund të arrihet gjithashtu nëpërmjet konferencave rajonale, një platformë e shkëlqyer për nxitjen e ndërgjegjësimit. Për shëmbull, Shoqata e Studentëve me Aftësi të Kufizuara të Sërbisë organizoi një konferencë mbi aftësinë e kufizuar dhe edukimin me vende të tjera të rajonit si edhe me vende të Evropës perëndimore me qëllim që të mobilizonte studentët me aftësi të kufizuara në Evropën Juglindore dhe të nxiste ndërgjegjësimin e tyre në edukimin përfshirës. Duke hedhur shikimin përpara vendet e rajonit duhet të ndërmarrin fushata ndërgjegjësuere për shkollat dhe sistemin e shërbimeve publike, duke u mbështetur në ekspertizën e njërëzve me aftësi të kufizuara dhe të ONJAK-ve. Një mundësi e shkëlqyer për të lehtësuar programet ndërgjegjësuere do të ishte që ONJAK të krijonin partneritet me shkollat dhe universitetet me qëllim që të zhvillonin programe

sensibilizuese. Një mënyrë tjetër e rëndësishme në nxitjen e ndërgjegjësimit është nëpërmjet konferencave rajonale që përfshijnë shoqata dhe ONJAK nga Evropa perëndimore me qëllim që të përfitohet nga përvoja e tyre në lidhje me aftësinë e kufizuar. Së fundi, është e rëndësishme që ONJAK të shkëmbejnë midis tyre përvojën e përbashkët në lidhje me fushatat ndërgjegjësuere për të kuptuar më mirë pikat kyçe dhe praktikatat më të mira.

2.2 Informim dhe kërkim mbi çështjet që lidhen me aftësinë e kufizuar

Qëllimi i informimit dhe kërkimit mbi çështjet që lidhen me aftësinë e kufizuar përfshin:

- Sigurimin e informacionit që lidhet me njërëzit me aftësi të kufizuara mbi të drejtat e tyre dhe shërbimet e disponueshme,
- Informim të politikanëve dhe të interesuarve mbi gjendjen e njërëzve me aftësi të kufizuara me qëllim që të mund të përcaktojnë ndryshimet e nevojshme dhe të monitorojnë zbatimin e tyre.
- tu bëjë me dije politikë bërësve, profesionistëve që punojnë me njërëzit me aftësi të kufizuara, medias dhe politikanëve rëndësishëm e tëparit të aftësisë së kufizuar në lidhje me të drejtat dhe mundësitë e barabarta.

Rajoni ka një mungesë të madhe në lidhje me informacionin mbi të gjitha aspektet që lidhen me aftësinë e kufizuar sidomos ato në lidhje me studimet mbi jetën e njërëzve me aftësi të kufizuara dhe vështirësitë që ata hasin. Informacioni i mbledhur nga shërbimet sociale dhe shëndetësore shtetërore është tepër i kufizuar. Ai i grupon njërëzit me aftësi të kufizuara në kategori të bazuara mbi diagnoza mjekësore, duke injoruar pjesën më të madhe të tyre dhe sigurojnë informacion tepër të pakët mbi nevojat e tyre reale. OJQ-të janë forca kryesore në bërjen e kërkimeve dhe sigurimin e informacionit mbi aftësinë e kufizuar duke pasur pak ose aspak udhëzime nga nivelet shtetërore për ta kryer këtë proces. Për më tepër, në të gjithë Evrolën Juglindore, vetë njërëzit me

Rregull standart i OKB 13. informacioni dhe kërkimi (ekstrakte)

Rregulli standart 13 i OKB parashikon përgjegjësinë finale për mbledhjen dhe vlerësimin e informacionit mbi kushtet e jetesës së personave me aftësi të kufizuara dhe nxitjen e kërkimeve të gjera që mbulojnë të gjitha aspektet, duke përfshirë pengesat që ndikojnë në jetën e personave me aftësi të kufizuara.

- Shtetet duhet, në intervale të rregullta, të mbledhin statistika gender dhe informacione të tjera në lidhje me kushtet e jetesës së personave me aftësi të kufizuara,
- Shtetet duhet të marrin në konsideratë krijimin e një banke të dhënash, e cila duhet të përfshijë statistikatat mbi shërbimet dhe programet e vlefshme si dhe mbi grupet e ndryshme të personave me aftësi të kufizuara,
- Shtetet duhet të zhvillojnë dhe aprovojnë terminologji dhe kritere për zhvillimin e anketimeve kombëtare në bashkëpunim me organizatat e njërëzve me aftësi të kufizuara,
- Shtetet duhet të lehtësojnë pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara në mbledhjen e të dhënave dhe në kërkim
- Shtete duhet të mbështesin shkëmbimin e rezultateve të kërkimeve dhe eksperiencave,
- Shtetet duhet të marrin masa për të shpërndarë informacionin dhe njohuritë mbi aftësinë e kufizuar në të gjitha nivelet politike dhe administrative...(…)

FOKUS 9

RRITJA E NDËRGJEGJËSIMIT NË MAQEDONI

Polio Plus, një ONJAK në Shkup, Maqedoni

Polio Plus është një ONJAK në Maqedoni me ndikim të fuqishëm në rritjen e ndërgjegjësimit në media dhe lobim. Një nga fushatat publike më provokuese ishte "Askush nuk është perfekt" me portete personash si Venus de Milo, Spider Man dhe Marilyn Monroe me proteza. Këto pamje u vendosën në të gjithë qytetin e Shkupit me fjalët "Askush nuk është perfekt" që shoqëronin pamjet.

Askush nuk është perfekt është e dyra në trilogjinë e fushatave që Polio Plus krijoi për të rritur ndërgjegjësimin e popullsisë mbi ekszitencën e personave me aftësi të kufizuara në komunitetin e gjerë si dhe të drejtat e tyre të barabarta me të gjithë shtetsasit e tjerë. Qëllimi i kësaj fushate ishte ndryshimi i përfaqësimit social të aftësisë së kufizuar. Në thelb të fushatës "askush nuk është i përkryer" qëndron ndryshimi në perceptimin e aftësisë së kufizuar, duke i parë personat me aftësi të kufizuara nga persona difektozë drejt shikimit të aftësisë së kufizuar si pjesë e përvojës jetësore.

Në të njëjtën kohë, Polio Plus I vendosi imazhet në pjesë strategjike të qytetit për të theksuar nevojën për njohjen nga media të çështjeve së aftësisë së kufizuar. Veprimet e tyre i referohen Deklaratës mbi Aftësinë e Kufizuar dhe Median të Kongresit Evropian e cila thekson:

"Media duhet të përmirësojë portretin e personave me aftësi të kufizuara në mass media. Më shumë informacion mbi personat me aftësi të kufizuara duhet të përfshihet në media si shenjë e njohjes së egzistencës së diversitetit njerëzor. Kur u referohet çështjeve që lidhen me aftësinë e kufizuar, media duhet të shmangë qëndrimet patronizuese apo poshtëruese por duhet të fokusohet në barrierat me të cilat përballen personat me aftësi të kufizuara dhe në kontributin pozitiv që japin personat me aftësi të kufizuara kur këto bariera hiqen" Kongresi Evropian mbi Aftësinë e Kufizuar, Madrid, mars 2002.

Donatorët

Polio Plus morri fonde për këtë iniciativë nga një numër donatorësh, që variojnë nga sektori privat deri të shteti, nga firmat lokale e deri te kompanitë ndërkombëtare që përfshinin: Bankën Botërore, Price Ēaterhouse, bashkinë e qytetit, Share-SEE, Institutin për Shoqëri të Hapur, Telekomin Maqedonas, dhe Bira Skopska. Prandaj, jo vetëm agjensitë ndërkombëtare pjesëmarrëse në fushatën ndërgjegjësuese, por edhe bashkia e qytetit, bizneset lokale dhe ato ndërkombëtare si edhe shoqëria civile kanë interes e ky projektet.

Ndërsa është ende herët për të folur për sukses, ja disa tregues që flasin mbi ndjeshmërinë që ka krijuar fushata sensibilizuese:

- Interesi i medias - Radio Evropa e Lirë intervistoi Polio Plus në lidhje me fushatën "Askush nuk është perfekt" si pjesë e një vëzhgimi të përgjithshëm të iniciativave të ndërmara në fushën e të drejtave të personave me aftësi të kufizuara.
- Interesi i OJF dhe ONJAK - OJF të ndryshme lokale kërkuar që fushata në media të përfshihej në iniciativat e tyre sensibilizuese.
- Interesi profesional - Drejtori i St. Erasmus, një spitali për rehabilitimin ortopedik që vepron sipas modelit mjekësor, kërkoi postera të fushatës për ti vendosur në spital.

Ndërgjegjësimi Brenda qeverisë : formimi I Grupit Lobues Parlamentar Ndër Partiak (GLPNP) Grupi Lobues Parlamentar Ndër Partiak (GLPNP)

Polio Plus jo vetëm që iu drejtua publikut gjatë fushatës së tij, por edhe hodhi iniciativën ndërgjegjësuese veçanërisht në drejtim të parlamentit maqedonas mbi nevojën e adresimit të çështjeve së aftësisë së kufizuar në nivel shtetëror. Pasi mobilizoi në mënyrë të suksesshme deputetët, Polio Plus siguroi mbështetjen e 17 deputetëve,

"Askush nuk është perfekt" postera dhe pankarta të fushatës mbi aksesueshmërinë

nga formacione të ndryshme politike, për të formuar të parin grup lobues ndër parlamentar në Maqedoni bazuar mbi të drejtat e personave me aftësi të kufizuara. Qëllimi I këtij grupi është përmirësimi dhe promovimi I të drejtave të personave me aftësi të kufizuara nëpërmjet lobimit. Ia do të fokusohet mbi të drejtën e aftësisë së kufizuar dhe prezantimin e Aktit mbi Diskriminimin për shkak të Aftësisë së Kufizuar, një instrumenti ligjor që do të shtrihet në të gjithë legjislaturës dhe do të shërbejë si pikë referimi për çështjet që lidhen me aftësinë e kufizuar.

Si rezultat I shumë iniciativave ligjore të prezantuara nga GLPNP u adoptua unanimitisht nga parlamenti në korrik 2003 një deklaratë e rëndësishme, e cila moralish mbështet që këtej e tutje të drejtat e personave me aftësi të kufizuara, në përputhje me konventat dhe marrëveshjet ndërkombëtare, si edhe bazuar në legjislationin e BE-së. Në shkallë më të gjerë, GLPNP ka shërbyer si model për mënyrën se si shteti, strukturat qeveritare dhe parlamentare mund dhe duhet të punojnë me OJF me qëllim që të arrihet qëllimi harmonizimit me BE. Në vazhdim të promovimit të shembujve të ligjeve anti-diskriminuese dhe gjithëpërfshirëse nga Evropa, siç është Akti Britanik I Diskriminimit për shkak të Aftësisë së Kufizuar (1995), dhe standartet ligjore ndërkombëtare, grupi I lobimit në mënyrë të suksesshme në ndërgjegjësimin e parlamentit maqedonas, I cili rezultoi në "deklaratën për mbrojtjen e të drejtave dhe dinjitetit të personave me aftësi të kufizuara".

KUTIA 24

Mungesa e informimit të publikut mbi aktivitetin e qeverisë në lidhje me çashtjet e aftësisë së kufizuar në Bullgari

Një nga problemet më të gjera të reformës së politikës së aftësisë së kufizuar është mungesa e informacionit të gjerë të komunitetit në lidhje me aktivitete të qeverisë ndaj çështjeve të aftësisë së kufizuar. Në një anketim të zhvilluar në Bullgari mbi politikën e shtetit, shumica e personave me aftësi të kufizuar thanë se ata nuk ishin të informuar mbi aktivitete të qeverisë për aftësinë e kufizuar, të tilla si programe dhe fonde për të mbështetur personat me aftësi të kufizuar, nxitjen e punësimit ose politikave të asistencës financiare. Pavarësisht nga mungesa e njohurive anketimi tregoi se shumica e personave me aftësi të kufizuar pret më shumë ndryshime që vijnë nga shteti se sa nga ONJAK.

Burimi: Qendra për Jetesë të Pavaruar e Aftësisë së Kufizuar- Deficit apo Mjete për të Jetuar: të drejtat e Aftësisë së Kufizuar në Bullgari, (Sofje, Qendra për Jetesë të Pavaruar, 2003).

aftësi të kufizuara janë shumë pak të informuar mbi të drejtat e tyre ose shërbimet egzistuese për ta dhe kjo mungesë komunikimi ndikon më tepër në izolimin dhe veçimin e tyre nga shoqëria. Egzistojnë gjithashtu një numër i vogël dhe jo fort i besueshëm të dhënash mbi situatën në lidhje me informacionin dhe komunikimin për personat me aftësi të kufizuara në këtë rajon. Veç kësaj, egziston tendenca që të kufizohet informacioni rreth veprimtarive dhe ndryshimit të politikave qeveritare në lidhje me çështjet që iu referohen personave me aftësi të kufizuara. (kutia 24)

Iniciativat për ndryshim

Siç u theksua më sipër, ONJAK dhe OJQ-të në rajon janë iniciuesit e parë të të dhënave dhe grumbullimit të informacionit mbi situatën e njerëzve me aftësi të kufizuara. Qendra për Jetesë të Pavaruar QJP në Sofje nxjer një vëzhgim të përvitshëm mbi legjislacionin e të drejtave që lidhen me njerëzit me aftësi të kufizuara në Bullgari në bashkëpunim me institutet kërkimore dhe OJQ lokale. Së bashku me raportimin mbi të drejtat e njerëzve me aftësi të kufizuara në Bullgari, raporti bën vlerësimin e situatës së njerëzve me aftësi të kufizuara dhe përcakton se sa të informuar janë ata mbi të drejtat e tyre. Qëllimi i vëzhgimit është që të analizojë legjislacionin bullgar në lidhje me problemet e aftësive të kufizuara në kuadrin e Regullave Standarte të Kombeve të Bashkuara. QJP e Sofjes ka botuar së fundmi raportin e tretë mbi të drejtat e njerëzve me aftësi të kufizuara me titull, "Mundësi të barabarta përmes aksesit në Shërbimet Sociale". Ai bën analiza cilësore mbi shërbimet sociale të disponueshme për njerëzit me aftësi të kufizuara duke pyetur vetë përfutuesit se si i shohin shërbimet e ofruara si edhe institucionet rezidenciale, politikave qeveritare dhe aktivitetet e OJQ-ve në drejtim të çështjeve që lidhen me aftësitë e kufizuara. Së fundi, raporti bën një analizë ekonomike të efektivitetit të burimeve shtetërore mbi shpenzimet mbi aftësinë e kufizuar⁸⁰.

Qendra për Jetesë të Pavaruar e Serbisë bëri një raport mbi "Specifikat e Varfërisë midis Personave me Aftësi të Kufizuara" në bashkëpunim me Oxfam, Beograd (kutia 25). Vëzhgimi mbi situatën e njerëzve me aftësi të kufizuara në provincën e Kosovës të administruar nga OKB kryer nga Handicap International në bashkëpunim me Gravir and HandiKos, një ONJAK në provincën e Kosovës të administruar nga OKB, ilustron se si kërkimi mund të sigurojë informacion mbi mjedisin e njerëzve me aftësi të kufizuara. Duke përdorur klasifikimin e Proçesit të Krijimit të Paaftësisë, ai identifikoi ndihmesat dhe pangesat e hasura nga të intervistuarit⁸¹. Fokus 9 shpjegon dinamikën e kësaj iniciative informuese.

Duke hedhur shikimin përpara.

Përparësitë për përmirësim në fushën e informacionit dhe komunikimit në lidhje me aftësinë e kufizuar në rajon përfshijnë:

- Vëzhgime gjithëpërfshirëse që duhet të kryhen mbi situatën e personave me aftësi të kufizuara, mbi nevojat dhe pritshmëritë e tyre, bazuar në modelet holistike si ato të ICF ose DCP.
- Duhet të egzistojnë databazë pr të mbledhur informacionin mbi nevojat individuale të njerëzve me aftësi të kufizuara. Këto databazë duhet të përfshihen në databazën e shërbimeve publike egzistuese siç janë Qendrat për Punë Sociale, shkollorë dhe Zyrat e Punësimit. Kjo do të ndihmojë për të identifikuar nëse shërbime e tyre mund të arrijnë njerëzit me aftësi të kufizuara.
- Përmirëson aksesin ndaj informacionit për njerëzit me aftësi të kufizuara mbi të drejtat dhe shërbimet e disponueshme. Kjo do tu sigurojë gjithashtu mjetet për të monitoruar proçesin e ndryshimit.

Shteti është përgjegjës gjithashtu për informimin e qytetarëve mbi reformat e politikave të sistemit për njerëzit me aftësi të kufizuara. Prograqmet kërkimore në këtë fushë kanë nevojë të ndihmohen me fonde nga shteti me qëllim që të kuptojnë nevojat, pengesat

⁸⁰ Qendra për Jetesë të Pavaruar, "Aftësia e Kufizuar – Deficit apo një Mjet Mbijetese: Mundësi të Barabarta nëpërmjet Aksesit në Shërbimet Sociale" (Sofje: Qendra për Jetesë të Pavaruar, 2003).

⁸¹ E. Bouffiuolux, P. Castelein, G. Heris, M. Lemort, R. de Riedmatten: "Raport analize i situatës së Personave me Aftësi të Kufizuara në Kosovë" (GRAVIR, Handicap International, HandiKos, shtator 2002).

KUTIA 25

Raport mbi "Specifikat e Varfërisë midis personave me aftësi të kufizuara" kryer nga Qendra për Jetesë të pavarur e Sërbisë dhe Oxfam

Ky projekt e pati zanafillën nga përfshirja e QJP e Sërbisë më monitorimin e procesit të DSRU në Sëri me qëllim gjetjen e mënyrës për t'u adresuar çështjes së varfërisë dhe aftësisë së kufizuar. Projekti I udhëhoq dhe u drektua nga zyra e Oxfam, Beograd. Studimi u krye në tre bashki dhe përfshinte 180 persona me aftësi të kufizuara të llojeve të ndryshme.

Gjetjet kryesore të raportit tregojnë se:

- Personat me aftësi të kufizuara janë një nga grupet më të varfra midis grupeve të tjera shoqërore
- Përqindja e të varfërve midis tyre është tre herë më e lartë në krahasim me grupet e tjera shoqërore.

Shkaqet kryesore të varfërisë për personat me aftësi të kufizuara si edhe për të gjithë popullsinë janë:

- shkollimi I pamjaftueshëm
- pamundësia për pjesëmarrje në punësim, e kushtëzuar dhe përforcuar veçanërisht nga shkaqet specifike e varfërisë për popullsinë me aftësi të kufizuara:
 - shpenzime shtesë për aftësinë e kufizuar,
 - përjashtimi social,
 - mosegzistenca e sistemeve mbështetëse adekuate dhe të nevojshme.

Nëse "kufiri i varfërisë" vendoset ashtu si në (Vëzhgimin mbi Standartin e Jetesës së Popullsisë) 2002 SLSP në 4.489 dinarë për pjesëtar familje* atëherë të ardhurat e 61.2% të familjeve e personave me aftësi të kufizuara janë poshtë këtij kufiri:

- 34% kanë të ardhura që variojnë nga 2.500-4.500 dinarë për person,
- 27.2% kanë të ardhura nën 2.500 dinarë për person.

Raporti bën një analizë të detajuar të kostove shtesë të aftësisë së kufizuar dhe përjashtimin social të personave me aftësi të kufizuara duke përfshirë këtu edhe aksesin tepër të ulët ndaj shërbimeve sociale dhe pamundësinë e pasjes së shërbimeve që lehtësojnë jetesë të pavarur siç është asistencë personale. Varfëria nuk matet vetëm ngatë ardhurat dhe nga ana ekonomike por edhe nga të gjitha aspektet si dimensionimi I aksesit ndaj shërbimeve publike dhe niveli I pjesëmarrjes si edhe përjashtimi social.

• Bogicevic, B., Krstic, G., Mijatovic, B., Milanovic, B. VARFËRIJA DHE REFORMA NË MBËSHTETJEN SOCIALE PËR TË VARFRIT, Ministria për Çështje Sociale dhe Qendra për Studime Liberal-Demokrate, Beograd, 2003, faqe 19.

dhe situatën e njerëzve me aftësi të kufizuara. Vetë personat me aftësi të kufizuara duhet të përfshihen në mbledhjen, përpunimin dhe shpërndarjen e këtij informacioni me pjesëmarrjen dhe përfshirjen e të interesuarve. Së fundi, dhe me mjaft rëndësi, ky informacion do të sigurojë njohjen e nevojshme për të komunikuar mbi aftësinë e kufizuar sipas paradigms së re të aftësisë së kufizuar.

2.3 Trainimi i profesionistëve që punojnë në shërbimet që lidhen me personat me aftësi të kufizuara

Mbështetja e shërbimeve me bazë komunitetin në Evropën Juglindore gjatë dekadës së fundit ka qenë e dobët, pjesërisht për shkak të mungesës së trainimit të duhur të profesionistëve në këtë fushë mbi paradigmen e re të aftësisë të kufizuara. Kjo mund të bëhet vetëm nëpërmjet promovimit të ndryshimeve në praktikat profesionale të të gjithë profesionistët që punojnë në këtë fushë ose atyre që sigurojnë shërbime që mund të lidhen me personat me aftësi të kufizuara. Sipas mënyrës holistike të përshkruar në Regullat Standarte të Kombeve të Bashkuara, objektivat kryesore për

trainimin e profesionistëve janë:

- Profesionistët që punojnë në fushën e aftësive të kufizuara nevojitet të trainohen në grupe pune ndërdisiplinare, dhe mbi mjetet rehabilituese individuale dhe holistike.
- Profesionistët që punojnë me njerëzit me aftësi të kufizuara, përfshi këtu edukatorët, administratorët shkollorë dhe punonjësit socialë nevojitet të informohen mbi paradigmen e re të aftësisë së kufizuar dhe mbi parimet e pjesëmarrjes së plotë.
- Përfshirjen e çështjeve që lidhen me aftësinë e kufizuar në të gjitha shërbimet e zakonshme
- Njerëzit me aftësi të kufizuara duhet të përfshihen në programe trainimi dhe në zhvillimin e kurikulave të reja për trainimet në shërbimin publik.

Në sistemet e kujdesit institucional në Evropën Juglindore, aftësia e kufizuar konsiderohej si patologji individuale që duhej të kurohej nga specialistë si psh, defektologë dhe fiziatër (mjekë të spacializuar në mjekësinë fizike dhe rehabilitim). Trainimi i profesionistëve në fushën e rehabilitimit ishte dhe mbetet i tej-specializuar dhe fragmentar në lidhje me kryerjen e shërbimeve⁸². Edhe pse niveli teknik i

⁸² Pascal Granier, "Shërbime të Rehabilitimit Fizik në Europën Jug-lindore", Iniciativa Disability Monitor, (Beograd: Handicap International, 2004).

Rregullat standart të OKB 19. Trainimi i personelit (ekstrakte)

Shtetet janë përgjegjëse për sigurimin e trainimit të përshtatshëm për personelin, e të gjitha niveleve, të përfshirë në planifikimin dhe parashikimin e programeve dhe shërbimeve në lidhje me personat me aftësi të kufizuara.

- Shtetet duhet të sigurojnë që të gjitha autoritetet që sigurojnë shërbime në fushën e aftësisë së kufizuara të trainojnë siç duhet personelin e tyre,
- Në trainimin e profesionistëve në fushën e aftësisë së kufizuara, si dhe në parashikimin e informacionit mbi aftësinë e kufizuara në programe trainimi të përgjithshme, parimi i pjesëmarrjes dhe barazisë së plotë duhet të reflektohet në mënyrë të përshtatshme
- Shtetet duhet të zhvillojnë programe trainimi në konsultim me organizatat e personave me aftësi të kufizuara dhe personat me aftësi të kufizuara duhet të përfshihen si mësues, instruktorë ose këshillues në stafin e programeve trainuese.

profesionistëve në fushën e rehabilitimit të trainuar në ish Jugosllavi dhe në Bullgari u vlerësua i kënaqshëm, ai bazohej plotësisht në diagnostifikimin mjekësor dhe në statusin funksional të personit, duke iu vënë pak rëndësi faktorëve mjedisorë dhe pritshmërive personale. Që atëherë ka patur zhvillim të pakët në këtë drejtim pjesërisht për shkak të mungesës së mundësive për ngritje profesionale. Shumica e profesionistëve që punojnë jashtë fushës së aftësive të kufizuara nuk marrin informacion mbi aftësitë e kufizuara gjatë studimeve të tyre, dhe si rrjedhojë nuk preferojnë të punojnë me këtë kategori klientësh, duke i konsideruar ata si tepër delikatë. Për profesionistë të tjerë në fushën e mjekësisë ky informacion mbetet i kufizuar, dhe i lidhur ngushtësisht me trajtimin mjekësor të aftësive të kufizuara. Kjo vihet re edhe brenda programeve të trainimit për punonjës socialë në vendet e ish Jugosllavisë, i cili ishte i vetmi vend në Evropën Qendrore dhe Lindore që trainonte punonjës socialë, ose në vende të tjera ku ajo punonjësi social u prezantua pas rënies së regjimeve komuniste⁸³. Si rrjedhojë, profesionistët që punonin në Qendrat për Punë Sociale kanë përgjithësisht mangësi në njohuritë mbi mbështetjen e personave me aftësi të kufizuara (kutia 26). Proçedurat për marrjen e të drejtave nga institucionet shtetërore janë të ndërlikuara dhe tepër të tej-zgjatura. Në një vëzhgim mbi " Personat me aftësi të kufizuara dhe Mjedisin" të kryer në Serbi dhe Mal të Zi në vitin 2001, për shembull, tregohet se procedurat e ngadalta administrative janë një nga pengesat kryesore për personat me aftësi të kufizuara për të arritur të drejtat e tyre⁸⁴.

Iniciativa për ndryshim

Pavaresisht nga mungesa e përgjithshme e trainimit të duhur të profesionistëve të kësaj fushe, disa ndryshime kanë filluar. Në Fakultetin e Mjekësisë së Prishtinës, në provincën e Kosovës të administruar nga OKB, programi për fizioterapi, i filluar në tetor 2001, i jep udhë paradigmës së re të aftësisë së kufizuara. Gjatë këtij programi tre-vjeçar, studentët ndjekin një

kurs 20-orësh mbi menyrat e ndryshme të trajtimit të aftësive të kufizuara, 20 orë mbi rehabilitimin me bazë komunitetin, dhe një kurs 50-orësh mbi terapinë okupacionale⁸⁵. Në Serbi studentët e shkollës së Fizioterapisë morën një leksion prezantues mbi DCP⁸⁶ në 2004.

Profesioni i terapisë okupacionale, i cili përdor mënyrën holistike në trajtimin e aftësive të kufizuara dhe që i vë theksin nocionit të pjesëmarrjes dhe mjedisit, ishte deri më tani pothuajse i panjohur në rajon (kuti 27). Megjithatë, ka tregues se ai ka filluar të marrë jetë.

Veç këtyre shembujve të pakët, në rajon mund të shihen shumë iniciativa në lidhje me ngritjen e mëtejshme profesionale dhe shkollimin e vazhduar. Prezantimi I shërbimeve CBR në disa vende është shoqëruar me trainimin e këtyre profesionistëve nga organizata si, Queen's University në Qendrat CBR në Bosnjë dhe Hercegovinë, ose Handicap Internacional për punonjësit komunitarë të HandiKos në provincën e Kosovës të administruar nga OKB. (shiko pjesa II, 3.2). Veç kësaj në disa vende një numër profesionistësh u mblodhën rreth një projekti të përbashkët për të propozuar shërbime alternativë për personat me aftësi të kufizuara, shpesh në bashkëpunim me shoqatat e personave me aftësi të kufizuara ose shoqatat eprindërve. Në disa raste këto grupe kanë bashkëpunuar për të krijuar Qendrat të Kujdesit Ditor ose shërbime me bazë komunitetin, shpesh me mbështetje ndërkombetare. Disa nga këto struktura, si Aurora në Rumani apo Fondacioni Karin Dom në Bullgari (shiko pjesa II, 3.2 dhe 5.3) kanë zhvilluar kapacitetet e tyre drejt qenrave studimore dhe trainuese dhe propozojnë literaturë dhe trainime për profesionistë të tjerë. Karin Dom është bërë gjithashtu klinikë për studentët e padiplomuar ende në fizioterapi, që përbën një mundësi interesante për të nxitur profesionistët e ardhshëm dhe të krijojë lidhje me strukturat trainuese për profesionistët në fushën e rehabilitimit. Disa shoqata profesioniste, si Shoqata Kroate e Fizioterapistëve⁸⁷ sigurojnë një cilësi më të lartë shërbimesh nëpërmjet mënyrës së bazuar në

⁸³ Tobis, ibid, 13.

⁸⁴ Qendra për Studime Politike, dhe Handicap International, "Personat me Aftësi të Kufizuara dhe Mjedisi," project kërkimor (Beograd, 2001).

⁸⁵ Sipas kurikulimit për studime profesionale fizioterapie në Universitetin e Prishtinës, Fakulteti i Mjekësisë, Dega e Fizioterapisë, (Prishtinë: korrik 2001).

⁸⁶ Kryer nga një trainer nga Handicap International në Beograd në 12 maj 2004.

⁸⁷ Informacionin mund ta gjeni në: www.hzf.hr

evidenca dhe mënyrës holistike në trajtimin e aftësive të kufizuara. Ata propozojnë trainime profesionale si edhe publikime për profesionistët e kësaj fushe.

Në disa lokalitete janë ndërmarrë iniciativa për sensibilizimin dhe trainimin e profesionistëve (mësues dhe punonjës social) që punojnë në shërbime të zakonshme. Në 2003, në Serbi në Bashkinë e Novi Pazar nga Qendra për Punës Sociale u ndërmorr për herë të parë një proces i vlerësimit të nevojave dhe rregjistrimit, si pjesë e projektit "CBR në rajonin e Sanxhakut-komponenti familje dhe fëmijë. Synimi i kësaj iniciative ishte identifikimi i fëmijëve dhe të

rriturve me aftësi të kufizuara, dokumentimi i nevojave të tyre dhe sigurimi i informacionit mbi ekzistencën e shërbimeve dhe mbështetjes në komunitetin lokal. I pjesë e këtij projekti, profesionistët që punonin në QPS morrën pjesë në një konferencë mbi trainimin ndërgjegjësues mbi aftësinë e kufizuar ku punonjësit social u sensibilizuan mbi nevojat specifike dhe të drejtat e njerëzve me aftësi të kufizuara⁸⁸. Megjithatë, ende ka një numër të madh profesionistësh që punojnë në institucione dhe Qendra për Punë Sociale të cilët janë jashtëzakonisht rezistues ndaj zhvendosjes së paradigmës së aftësisë së kufizuar drejt modelit social.

KUTIA 26

Nevoja për fokusimin e aftësisë së kufizuar: Rasti I Qendrave për Punë Sociale në Bosnjë dhe Hercegovinë

Qendrat për punë sociale (QPS) në Bosnjë dhe Hercegovinë, si më shumicën e vendeve të rajonit, janë një element i rëndësishëm në sistemin e mbrojtjes sociale. Ato kanë përgjegjësinë e vënies në zbatim të politikave dhe ligjeve që lidhen me mbrojtjen sociale nëpërmjet sigurimit të gate-keeping dhe shpërndarjes e asistencës në të holla si dhe shërbimet sociale për grupet në nevojë. Nga gushti deri në shtator 2003, u krye një vlerësim i bashkëfinancuar nga Handicap International dhe UNICEF, në lidhje me mundësitë për "kanalizimin e çështjeve që lidhen me asistencën ndaj viktimave të minave të tokës brenda procesit të reformës së politikave sociale në Bosnjë dhe Hercegovinë". Në këtë kontekst, u vlerësuan 24 qendra për punë Sociale mbi aktivitetin e tyre brenda sferës së aftësive të kufizuara.

Gjatë këtij vlerësimi, veç mungesës së dukshme së fondeve për të përmbushur detyrimet e tyre të përcaktuara me ligj, duket qartë se QPS-të nuk kanë kapacitetin për tju shërbyer klientëve me aftësi të kufizuara si nga infrastruktura edhe nga personeli apo aktivitetet:

- Midis 24 QPS-ve të vlerësuara, vetëm 4 prej tyre ishin të aritshme
- Pavarësisht dëshirës së mirë të shprehur nga pjesëtarët e personelit, shumica e tyre kanë aspect mjekësor apo bamirësie në lidhje me personat me aftësi të kufizuara. Si ekipi administrativ edhe ai teknik nuk kishte patur trajnime për zhvillimin e aftësive dhe njohurive në mënyrën gjithëpërfshirëse dhe holistike të aftësisë së kufizuar.
- Menaxhimi i të dhënave lidhur me personat me aftësi të kufizuara është i dobët pasi QPS-të nuk janë pro-aktive në vlerësimin e nevojave të personave me aftësi të kufizuara. Sipas intervistave me ONJAK-ve, shumë persona me aftësi të kufizuara mbeten të padukshëm brenda sistemit. Plus kësaj, për shkak të fragmentizimit të kuadrit ligjor në Bosnjë dhe Hercegovinë, QPS të ndryshme nuk ndjekin të njëjtat kritere ose përkufizim të të drejtave të ngjashme. Kjo sjell pamundësinë për tu mbështetur në të dhënat e nevojshme për zhvillimin e politikave konstante në nivel kantonal dhe kombëtar. Si rrjedhojë, QPS-të nuk përmbushin plotësisht misionin e tyre për mbështetjen e personave me aftësi të kufizuara sipas treguesve të mëposhtëm:
- Egzistojnë shumë pak shërbime komunitare për personat me aftësi të kufizuara,
- Vetëm shtatë QPS kanë zhvilluar bashkëpunime konkrete me ONJAK ose me sigurues të shërbimeve me bazë komunitetin,
- Mekanizmat e gate-keeping bazohen më tepër në vlerësime mjekësore sesa në vlerësimet bazuar në nevojat e tyre, prandaj dhe nuk lejojnë një përdorim optimal të burimeve të disponueshme. Për më tepër, mungon transparencja në lidhje me përfitimet.
- Në shumicën e rasteve pjesëtarët e QPS-ve mbështeten në kujdesin rezidencial si përgjigjje ndaj problemeve të formuluar nga familjet e fëmijëve me aftësi të kufizuara më tepër sesa të shohim mundësitë që egzistojnë brenda komunitetit,
- QPS-të nuk janë pro-aktive në zhvillimin e shërbimeve me bazë komunitetin ose reformën e sistemit që mund tu krijonte atyre mundësinë për të siguruar shërbime më të mira.

Shtatë QPS-të që kanë bashkëpunuar konkretisht me ONJAK-ët ose me siguruesit e rinj të shërbimeve me bazë komunitetin tentonin të zhvillonin një mirëkuptim më të gjerë mbi nevojat e personave me aftësi të kufizuara. Veç kësaj, ata tentojnë të jenë më pro-aktivë në komunitet. Për sëmull, këto QPS morrën pjesë në aktivitete si ato për zhvillimin e iniciativave për edukim përfshirës ose lehtësimin e transportit midis qyteteve për të shmangur shkollat me konvikt. Këto iniciativa mbështeten kryesisht mbi një nivel më të lartë të ndërgjegjësimit nga ana e drejtorit të qendrës, edhe pse, siç ndodh rëndom, ato ende bazohen në mënyrën mjekësore të trajtimit të aftësisë së kufizuar. **Kjo tragon se ndërgjegjësimit dhe trainimi i duhur i pjesëtarëve të personelit mund të ketë ndikim të menjëhershëm mbi mënyrën e shpërndarjes së shërbimeve, pavarësisht nga mungesat e deritashme në burime.**

⁸⁸ Referoju raportit final të Handicap International për Europën Jug-lindore "CBR projekt në Novi Pazar, Serbi, kryer nga Handicap International dhe UNICEF 2003-2004." (Beograd: Handicap International, 2004).

KUTIA 27

Zhvillimi I ngadalshëm por I nevojshëm I terapisë okupacionale në evropën jug lindore

Cfarë është terapia okupacionale?

"Terapia okupacionale është profesioni që lidhet me përmirësimin e shëndetit dhe mirëqënies nëpërmjet punës. Qëllimi kryesor I terapisë okupacionale është aftësimi I personave që të marrin pjesë në aktivitetet e jetës së përditshme. Terapistët okupacionalë e arrijnë këtë rezultat duke aftësuar personat që të bëjnë gjëra që do të përmirësojnë aftësinë e tyre që të marrë pjesë si dhe modifikojnë mjedisin që ta mbështesin pjesëmarrjen sa më mirë të jetë e mundur. Shembujt përfshijnë mësimin e teknikave të reja dhe sigurimin e pajisjeve të cilat lehtësojnë pavarësinë në kujdesin vetjak dhe pakësojnë barrierat mjedisore". (përkufizim nga Federata Botërore e Terapistëve Okupacionalë, www.wfot.org.au)

Situata aktuale e terapisë së punës në Europën Juglindore

Profesioni pothuajse mungon në Europën Jug Lindore me përjashtim të Serbisë, e cila është I vetmi vend në rajon që ka shkollë të mesme për terapsitë okupacionalë. Megjithatë, edhe në Serbi, nga 550 terapist të diplomuar, vetëm rreth 150 prej tyre janë të punësuar sit ë tillë dhe fusha e punës së tyre shpesh përqëndrohet tek psikiatria. Në Bosnje Herzegovinë, në kuadrin e programe rehabilituese me bazë komunitare janë zhvilluar disa programe të terapisë okupacionalë, por ky profesion nuk ekziston zyrtarisht. Në vendet fqinje, vetëm Sllovenia ka krijuar dhe njohur terapinë okupacionale. Në Kroaci, në 1986 u krijua progra I terapisë okupacionale I shkollave të mesme, por nga 186 të diplomuar vetëm 45 punojnë në këtë profesion*. Në Rumani, Bullgari dhe Hungari terapia okupacionale nuk ekziston.

Fillimet e herëshme të zhvillimit të profesionit në rajon

Rumania do fillojë trainimin e nivelit të lartë të terapisë okupacionale në Bacau, Timisoura dhe Oradea me mbështetjen e Rrjetit European të Terapisë Okupacionale në Arsimin e Lartë (RETOAL). Bullgaria dhe Hungaria janë lidhur gjithashtu me këtë program, me synim futjen e terapisë okupacionale në sistemin e tyre arsimor. Në Serbi, Shoqata e Trepaisë Okupacionale u krijua si një shoqatë e pavarur në vitin 2001, me synimin e nxitjes së zhvillimit të profesionit në Serbi sipas standarteve europiane profesionale dhe arsimore. Një përfaqësues I kësaj shoqate morri pjesë në takimin e 10 vjetorit të RETOAL në shtator 2004.

(Informacion më të saktë mbi këtë project e gjeni në <http://www.enothe.hva.nl/projects/tuning/fpypdee/index.html>)

• *Intervistë me Sekretarin e Shoqatës së Terapisë Okupacionale të Serbisë, Beograd, 12 Maj 2004*

Duke hedhur vështrimi para

Siç u theksua më parë, është e nevojshme zhvendosja nga sistemi që trainonte vetëm specialistët e aftësisë së kufizuar, bazuar në aspektin mjeksor, në drejtim të trainimit mbi çështjet e aftësisë së kufizuar të gjithë profesionistëve që punojnë në shërbime të zakonshme (të tillë si punonjës social, mësues, infermierë). Kjo zhvendosje do të sigurojë që "njerëzit me aftësi të kufizuar të marrin mbështetjen për të cilën kanë nevojë nga struktura të zakonshme arsimore, mjeksore, punësimi dhe shërbimesh sociale⁸⁹". Këta profesionistë duhet të jenë të aftë të krijojnë plane veprimi individuale ndërdisiplinore, bazuar në vlerësime të koordinuara të njerëzve me aftësi të kufizuar, duke patur parasysh faktorë personal, mjedisor dhe zakonet jetësore apo pritshmëritë. Trainimi i profesionistëve duhet të bazohet në kuadrin holistic modern të aftësisë së kufizuar (të tilla si DC Pose ICF) dhe instrumentat ndërkombëtare (të tilla si Rregullat standarte të Kombeve të Bashkuara dhe rekomandimet e Këshillit të Europës R(92) 6).

Është tepër e rëndësishme që trainimi dhe programet e sensibilizimit tu sigurojnë mbështetje këtyre profesionistëve, ti ndihmojnë ata në këtë tranzicion drejt mënyrës përfshirëse. Profesionistëve dhe edukatorëve që punojnë me personat me aftësi të kufizuara do tu nevojitet mbështetje ndërsa përvetësojnë aftësitë dhe përmirësojnë njohuritë e tyre profesionale me qëllim pranimin e vlerave dhe mënyrave të reja.

Me qëllim përshpejtimin e përhapjes së paradigmës së re brenda shkollimit të profesionistëve, duhet të egzistojë bashkërendim midis universiteteve dhe shkollave të larta të fushave të ndryshme, siguresve të shërbimeve që promovojnë mënyrën me baze komunitetin, OJQ-ve lokale dhe ndërkombëtare, dhe më e rëndësishmja organizatat e personave me aftësi të kufizuara (ONJAK). Këto ndryshime do të krijojnë mundësinë e rrjeteve studimore ndërdisiplinore lokale, të cilat do të siguronin që trainimi i profesionistëve të mbështetej në ekspertizën e vetëpersonave me aftësi të kufizuara. Ky rrjet do të ishte përçues i këmbimeve rajonale dhe ndërkombëtare, duke siguruar

⁸⁹ Rregullat Standarte të Kombeve të Bashkuara mbi Barazimin e Mundësive për Personat me Aftësi të Kufizuara, Shih Aneksin e këtij Raporti.

KUTIA 28

Nxitja e iniciativës së arsimimit përfshirës në Europën Juglindore: këndvështrim gjithëpërfshirës për të rritur ndërgjegjësimin dhe për të ndryshuar përfaqësimin e personave me aftësi të kufizuara

Shoqatat e Studentëve me Aftësi të Kufizuaranë Moldavi, Serbi dhe Mal të Zi u mbledhën sëbashku për të ndërmarrë një lëvizje rajonale për të nxitur arsimimin përfshirës. Iniciativa filloi në dhjetor 2003. U përdor në ëmyrë të shkëlqyer si informacioni e kërkimi ashtu edhe fushata në media për të ndryshuar perceptimin dominues mbi aftësinë e kufizuar. Për më tepër, lëvizja rajonale për të nxitur ide të reja ka më tepër vlerë pasi lehtëson shkëmbimin e eksperiencave dhe burimeve në procesin e zhvendosjes së paradigmes. Projekti ka disa faza:

1. Faza e parë: grumbullimi I informacionit dhe kërkimi

- Projekti filloi me një numër të madh anketimesh të studentëve me aftësi të kufizuara që ndjekin universitetet bazuar në intervistat me vetë studentët në të tre shtetet,
- U krye analiza e legjisllacionit në lidhje me arsimin, e zhvilluar kjo në tre shtetet me ndihmën e një grupi juristësh me aftësi të kufizuara.

2. Faza e dytë: fushata në media

- Fushata në media u organizua për të publikuar rezultatet e anketimit për publikun si dhe vendimarrësit,
- Shoqatat krijuan një listë me amendamente dhe propozime për ndryshime në legjisllacion bazuar në analizën ligjore dhe e paraqitën atë tek ministri të ndryshme.

3. Faza e tretë: lobimi

- Aktivitete lobuese u zhvilluan në ministratë e tre vendeve bazuar në rezultatet dhe kërkimet e kryera,
- U ndërmorrën lobime me administratën e universiteteve duke përdorur rezultatet e anketimit për të komunikuar kërkesat e tyre.

Konkluzion

Ndërsa është ende shpejt për të thënë se çfarë impakti pati kjo iniciativë, lëvizja e përdorur për të ndryshuar mendjet dhe rritur ndërgjegjësimin mbi paraguimën përfshirëse ishte komplekse duke përdorur informacionin mbi situatën e studentëve me aftësi të kufizuara si edhe analizën ligjore mbi arsimimin për të komunikuar mesazhin.

Burimi: Intervistë me Shoqatën e Studentëve me aftësi të Kufizuara, serbi, Beograd, tetor 2004.

përpunimin e kësaj paradigme të re nga universitete dhe institucione të ndryshme akademike. Ajo do të siguronte gjithashtu përmirësimin e vazhdueshëm e mjeteve profesionale dhe pedagogjike nëpërmjet kërkimit dhe shkëmbimit të informacionit.

Qëndrime që mbështeten mbi veçimin dhe modelin mjekësor nga ana e profesionistëve, familieve, bërësve të politikave dhe nga vetë personat me aftësi të kufizuara është njëra prej barrirave që duhen kapërcyer. Ndryshimi i perceptimit mbi aftësinë e kufizuar është një proces i gjatë që përfshin jo

vetëm fushatat ndërgjegjësuere por një studim të gjithanshëm dhe informim mbi aftësinë e kufizuar që sigurohet për të gjithë si edhe një metodologji të re për trainimin e profesionistëve të shërbimeve publike bazuar në mënyrën holistike. Ka shembuj në rajon ku ndryshimi i mendësisë është arritur në mënyrë holistike duke filluar me studim dhe informim pasuar nga ndërgjegjësim dhe trainim mbi paradigmen e re të aftësive të kufizuara. Shembulli i mëposhtëm tregon një praktikë tepër të mirë të përdorimit të një metode shumëplanshe dhe gjithëpërfshirëse (kutia 28).

FOKUS 10

INFORMACIONI DHE KËRKIMI NË PROVINCËN E KOSOVËS TË ADMINISTRUAR NGA OKB

Anketim mbi analizën e situatës së personave me aftësi të kufizuara në provincën e Kosovës të administruar nga OKB-2002

Objektivi i anketimit

Në dhjetor 2000 në Kosovë u krijua një Task Force për Aftësinë e Kufizuar i përbërë nga përfaqësues të institucioneve politike dhe shoqërisë civile me mandatin për të përgatitur kuadrin e politikës së aftësisë së kufizuar duke përdorur këndvështrimin ndërsektorial. Megjithatë, mungesa e informacionit të gjerë mbi situatën e personave me aftësi të kufizuara ishte një pengesë e madhe në këtë proces. Objektivi i anketimit ishte grumbullimi i informacionit të besueshëm mbi nevojat e personave me aftësi të kufizuara në Kosovë dhe mbi pengesat kryesore që ata ndeshin në jetën e përditëshme, si bazë për formulimin e politikave dhe planifikimin e shërbimeve.

Metodologjia

Anketimi u zhvillua duke përdorur një paketë të quajtur "Matja e Cilësisë së Mjedisit" (MCM) (Fougeyrollas & al 1998) bazuar në Klasifikimin e procesit të Krijimit të Aftësisë së Kufizuar (KPAK). MCM lejon mbledhjen e opinioneve të personave me aftësi të kufizuara mbi mjedisin e tyre. Sipas KPAK

- Faktori mjedisor është një dimension fizik ose social që përcakton kontekstin dhe organizimin e shoqërisë
- Lehtësuesi i referohet një faktori mjedisor që kontribuon në plotësimin e zakoneve jetësore kur ndërvepron me faktorë personal (gjymtime, aftësi të kufizuara apo karakteristika të tjera të një personi)
- Pengesa i referohet një faktori mjedisor që vonon plotësimin e zakoneve jetësore kur ndërvepron me faktorë personal.

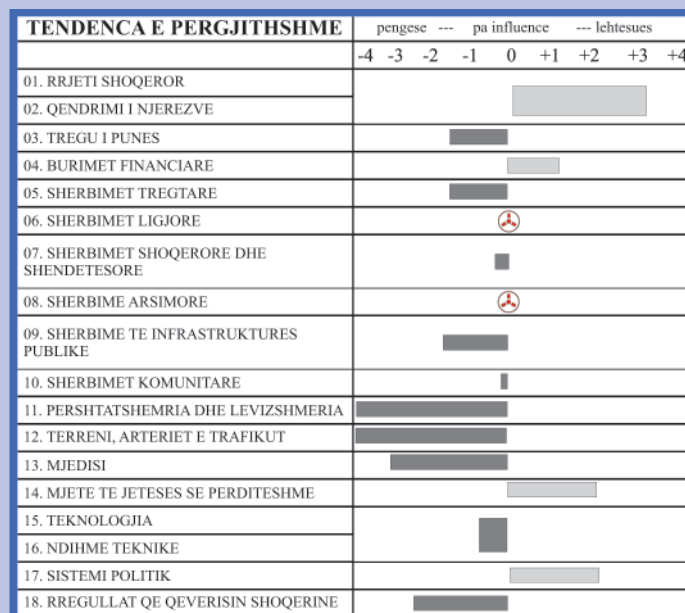
Familje në Kosovë që marrën pjesë në vlerësim

Gjatë fazës përgatitore pyetësori u përshtat me mjedisin në Kosovë, përfshinte 96 çështje që i përkisnin 6 kategorive kryesore të faktoreve mjedisorë. Për çdo çështje duhet të jepeshin 5 përgjigje për të kualifikuar faktorin mjedisor, duke renditur nga lehtësuesi kryesor tek pengesa më e madhe. Për të kapërcyer mungesën e të dhënave të përqëndruara mbi personat me aftësi të kufizuara shembulli u përgatit sipas metodës së grupimit. U përzgjedhën në mënyrë rastësore 400 vetë dhe u arrit në numrin përfundimtar të pyetësorëve të vlefshëm 391. 16 intervistues u trainuan mbi përdorimin e MCM dhe kryen intervistat në terren.

Rezultati

Analiza e 391 pyetësorëve nxorri qe faktori mjedisor, i konceptuar si lehtësuesi kryesor, ishte mjedisi i aftërt njerëzor. Mbështetja e familjes konceptohej si lehtësues për 68% të të anketuarve (mbështetja e marrë nga pjesa tjetër e mjedisit shoqëror nuk influencon për 45% të tyre), ndërkohë që qëndrimi i mjedisit njerëzor konsiderohej si pozitiv kryesisht për familjet (80%) dhe miqtë (77%).

Pengesa kryesore dukej se ishte mjedisi i ndërtuar, me aksesueshmërinë e godinave publike që krijojnë pengesë për 65% të të intervistuarve dhe aksesueshmërinë e rrugëve për 82%. Anketimi nxorri gjithashtu në pah aksesin e kufizuar të personave me aftësi të kufizuara tek arsimimi, me 38% të personave të anketuar të cilët nuk kanë filluar apo përfunduar shkollën fillore. Tregu i punës ishte gjithashtu një pengesë e madhe dhe 96% e të anketuarve nuk ishin të punësuar në momentin e anketimit.

Konkluzion

Megjithë kufizimet metodologjike për shkak të vështirësisë në hartimin e një shembulli prezantues, anketimi lejoi për herë të parë në Kosovë të reflektohet mbi opinionet dhe perceptimet e shprehura nga personat me aftësi të kufizuara apo të afërmëve të tyre mbi mjedisin e tyre në Kosovë. Ai jep një vështrim të gjerë të pengesave ekzistuese/mundësive brenda këtij mjedisi, duke nënvizuar ato që duket se kanë një impakt më të madh në pjesëmarrjen e tyre në jetën sociale.

Burimi: E. Bouffioulx, P. Castelein, G. Heris, M. Lemort, R. de Riedmatten; raport analizë i situatës së personave me aftësi të kufizuara në Kosovë, shtator 2002; GRAVIR / Handicap International.

3. LEGJISLACIONI KUNDËR DISKRIMINIMIT DHE MASAT PËR MUNDËSI TË BARABARTA

Rregull standart i OKB 15. legjislacioni (ekstrakte)

Shtetet kanë përgjegjësinë e krijimit të bazës ligjore për masat për arritjen e objektivit të pjesëmarrjes së plotë dhe barazisë së personave me aftësi të kufizuara.

- Legjislacioni kombëtar, që përfshin të drejtat dhe detyrimet e shtetasve, duhet të përfshijë të drejtat dhe detyrimet e personave me aftësi të kufizuara. Shtetet janë përballë detyrimit për ti mundësuar personat me aftësi të kufizuara të ushtrjnë të drejtat e tyre duke përfshirë të drejtat njerëzore, civile dhe politike, në mënyrë të barabartë me qytetarët e tjerë. Shtetet duhet të sigurojnë që organizatat e personave me aftësi të kufizuara të përfshihen në zhvillimin e legjislacionit edhe vazhdimësinë e vlerësimit të këtij legjislacioni.

Me qëllim zhvillimin e një sistemi aftësimi, veçanërisht në lidhje me dimensionet e tij përfshirëse, egziston nevoja e zhvillimit të kornizave ligjore anti diskriminuese dhe përfshirëse për mundësi të barabarta që do të sjellin ndryshime duke i lejuar personat me aftësi të kufizuara të ushtrjnë të drejtat e tyre. Mundësiteë rajonale për institucionalizimin e mjeteve ligjore progressive për mundësi të barabarta përfshijnë:

- Zbatimin e legjislacionit përfshirës dhe anti diskriminues që udhëhiqet nga parimet e mundësive të barabarta përmes masave mos-diskriminuese me pjesëmarrjen e mekanizmave monitories,
- Kornizat anti diskriminuese duhet të përdorin standarte ndërkombëtare dhe instrumenta ligjore si Rregullat Standarte të OKB-së dhe konventat e OKB-së për të drejtat e njeriut, karta e Këshillit të Evropës dhe konventa Evropiane
- Legjislacioni gjithëpërfshirës duhet të institucionalizojë një ombudsman me qëllim që të

rregullojë ankesat dhe raportet mbi diskriminimin si edhe një komision ose këshill për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara në çështjet gjyqësore.

Legjislacioni anti diskriminues shihet si thelbësor për lëvizien për aftësinë e kufizuar pasi është mjet për mbrojtjen e njëzëzve me aftësi të kufizuara kundrejt diskriminimit të vazhdueshëm nga ana e strukturave dhe institucioneve sociale, veçanërisht në vendet e Evropës Juglindore ku paradigma e aftësive të kufizuara mbështetet mbi politika veçuese⁹⁰. Megjithate, legjislacioni pa mekanizma detyruese ka pak mundësi të ketë ndikim. Legjislacioni anti diskriminues është veçanërisht i rëndësishëm në këtë rajon pasi nëse adoptohet nga shtete të ndryshme, ai ka fuqinë të ndryshojë situatën për njëzëzit me aftësi të kufizuara në mënyrë të menjëhershme, para se të kompletet tranzicioni drejt një sistemi aftësimi.

KUTIA 29

Akti Ameriakn i Aftësive të kufizuara

Akti Amerikan i Aftësive të Kufizuara (AAK) I aprovuar në 1990 fokusohet në aksesin në vendin e punës (titulli I), shërbimet shtetërore dhe lokale (titulli II), vendet e akomodimit public dhe lehtësitë tregtare (titulli III). Gjithahstu u kërkon kompanive të telekomunikacionit të sigurojnë shërbimin për njëzëzit me kufizime të shikimit apo dëgjimit (titulli IV) dhe institucioneve të ndryshme të agjensive federale të detyrojnë zbatimin e ligjit (titulli V). Regulations issued under the different titles by various Federal agencies set requirements and establish enforcement procedures. Vendimet e marra bazuar në titujt e ndryshëm të agjensive të ndryshme federale përcaktojnë kërkesat dhe vendosin procedurat detyruese.

AAK ishte një nga dokumentat e para të legjislacionit antidiskriminimit të aftësisë së kufizuar me mekanizmat detyrues. AAK u zhvillua nga Këshilli Kombëtar mbi aftësinë e Kufizuar, I cili në 1989 publikoi Drejt Pavarësisë, duke rekomanduar të drejta civile gjithëpërfshirëse për npersonat me aftësi të kufizuara. AAK u jep mbrojtje civile personave me aftësi të kufizuara. Ai garanton undësi të barabarta në punësim, akomodimin public, transport, shërbimet shtetërore dhe lokale dhe shërbimet telefonike. Një nga aspektet inovativë të këtij akti është se ai mbron personat me aftësi të kufizuara; personat në gjendje të aftësisë së kufizuar ose "që shihen" si me aftës të kufizuar; si dhe personat që kanë lidhje me një person me aftësi të kufizuar. Për më tepër AAK kishte përfitim nga ekzistenca e agjensive detyruese që në fillim, duke përfshirë këtu Komisionin e Mundësive të Barabarta të Punësimin të SHBA dhe Departamentin Amerikan të Drejtësisë.

⁹⁰ Kathryn Ellis, "Të Drejtat e Njeriut, Praktika Profesionale dhe Kujdesi Social: Rezultatet e një Studimi në shkallë të vogël," në Studime mbi Aftësinë e Kufizuar: Nga teoria në Praktikë, (Universiteti i Lankasterit, korrik 2004): 1.

KUTIA 30

Legjislacioni anti-diskriminim i BE- prezantim në sesionin e 4-rt të komitetit Ad Hoc mbi Konventën Ndërkombëtare Gjithëpërfshirëse dhe Integrale në lidhje me Mbrojtjen dhe promovimin e të Drejtave dhe Dinjitetit të Personave me aftësi të Kufizuara

Takim i drejtuar nga Lisa Pavin Āolf- Drejtore e Departamentit të Punës dhe Cēshtjeve Sociale në Komisionin e BE, 27 Gusht 2004, selia e OKB, Nju York

Historiku i punës së BE mbi legjislacionin anti-diskriminim:

- Ne 1996, BE krijoi një komisionin mbi barazimin e mundësive për perosnat me aftësi të kufizuar duke kaluar kēshtu nga një kuadër pasiv në aktiv- pra një zhvendosje në paradigmë nga trajtim i veçantë tek trajtimi bazuar mbi të drejtat.
- Në 1997, Samiti i Kēshillit të BE miratoi kuadrin ligjor sipas nenit 13 të traktatit të BE për të përfshirë legjislacionin antidiskriminim në fushën e aftësisë së kufizuar.

Dy direktivat e legjislacionit anti diskriminim të BE:

- **Raca:** legjislacioni jo-diskriminues bazuar tek raca siguron aksesin tek përfitimet dhe shërbimet, mborjtja sociale, sigurimets hoqërore, shëbrimet sociale dhe punēsimi,
- **Orientimi bazuar mbi gjininë, moshën, aftësinë e kufizuar dhe seksin:** Legjislacioni jo diskriminues i bazuar në këto kategori mbron njerëzit vetëm në drejtim të punēsimit (shënim: qëndrimi i BE mbi legjislacionin anti-diskriminim në lidhje me aftësinë e kufizuar do të vazhdojë të përqëndrohet tek **aksesi për punēsim**).

Direktivat jodiskriminuese në lidhje më aftësinë e kufizuar në punë bazohen në nenin 13 të marrëveshjes së BE të përqëndruara në termat e mëposhtëm:

- Diskriminimi direkt ndodh kur një person është apo mund të trajtohet në mënyrë më pak të favorëshme se një tjetër,
- Diskriminimi indirekt ndodh kur kushtet, pajisjet ose kriteret praktikohen në një mënyrë të tillë që personat me aftësisë të kufizuar janë më pak të avantazhuar se të tjerët,
- Përcaktohet si detyrim ngaj punëdhënësve për ta përshtatur vendin dhe situatën e punës në përputhje me nevojat e personave me aftësi të kufizuar në mënyrë që ata të konkurojnë në tregun e punës,
- Akomodimi i Arsyeshëm nuk shihet nga BE si një masë pozitive pasi ai nuk vjen si kujdes nga ana e punëdhënësit por si detyrim,
- Burden of Proof obliges the employer to prove that they chose a person without disabilities before a person with disabilities and must prove that this person has skills beyond the person with disabilities.
- Detyrimi i verifikimit i detyron punëdhënësit të provojnë se ata zgjedhën një person pa aftësi të kufizuara dhe jo një perosn me aftësi të kufizuara pasi personi ka aftësi profesionale më të mira se personi me aftësi të kufizuar.

Akti amerikan i Aftësive të Kufizuara (AAK) është një shembull i shkëlqyer i kornizës ligjore gjithëpërfshirëse i bazuar si në masat positive për mundësi të barabarta edhe në mekanizmat anti diskriminuese. Ai është një ligj umbrellë që në mënyrë sistematike kontrollon ligjet e tjera për të siguruar se ata janë në përputhje me të duke siguruar në këtë mënyrë një kornizë ligjore të plotë lidhur me mos diskriminimin. (kuti 29). Bashkimi Evropian e ka gjithashtu legjislacionin anti diskriminues në lidhje me personat me aftësi të kufizuara. Megjithatë, ai kryesisht fokusohet mbi përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara në fuqinë punetore, dhe për këtë qëllim nuk është një legjislacion gjithëpërfshirës. (kuti 30).

Direktivat evropiane anti-diskriminuese nuk hyjnë në fuqi menjëherë si pjesë e legjislacionit kombëtar në mënyrë të menjëhershme. Vendeve anëtare u lihet kohë që të adoptojnë këto direktiva brenda legjislacionit të tyre por nuk egzistojnë dispozita për harmonizimin e tyre me legjislacionin kombëtar.

3.1 Iniciativat për ndryshim

Në rajon ka iniciativa të ndryshme për zhvillimin e një legjislacioni antidiskriminues ose gjithëpërfshirës.

Në Maqedoni, Polio Plus në bashkëpunim me Lobin e Grupeve Ndër Partiake Parlamentare (LGNPP) po punon mbi hartimin e lex-generalis (një ligj gjithëpërfshirës) i cili konsiston në dispozita të përgjithshme në lidhje me të drejtat e personave me aftësi të kufizuara. Në këtë lex-generalis do të vihet theks i veçantë mbi:

- Mekanizmat që rregullojnë mbrojtjen e të drejtave të gjendura në ligj (për shembull: ngritjen e një Komisioni për të Drejtat e Personave me aftësi të Kufizuara dhe të një trupi qeveritar).
- Ngritjen e fondeve sidomos për vënien në zbatim të këtyre mekanizmave.

Ky ligj gjithëpërfshirës do të prodhojë disa lex-specialis, të cilët do të mbulojnë një numër sferash në interes të personave me aftësi të kufizuar në Republikën e Maqedonisë. Në Serbi, një legjislacion gjithëpërfshirës anti diskriminues po hartohet nga ekspertë në fushën e aftësive të kufizuara, shumë prej të cilëve janë vetë persona me aftësi të kufizuara. Ai njihet si Ligji Special mbi Anti Diskriminimin e Personave me Aftësi të Kufizuara. Ligji bazohet mbi anti diskriminimin si edhe masat për të drejta të barabarta dhe mekanizma për zbatimin e tyre. Ai përfshin ngritjen e tre organeve për regullimin e ligjit ku përfshihen:

KUTIA 31

Konferenca mbi aksesin: Konferencë Ndërkombëtare Vjetore mbi aksesueshmërinë në Europën Juglindore

Akses 2004, që zhvillohet për të katërtin herë, është Konferencë Ndërkombëtare Vjetore mbi çështjet e aksesueshmërisë. Konferenca e parë u inicua dhe organizua nga Cil serbi në vitin 2000 dhe po kthehet tashmë në traditë duke vënë më në pah festimin e 3 dhjetorit, Ditës ndërkombëtare të Personave me Aftësi të Kufizuara. Në 2004, Konferenca e Aksesueshmërisë u organizua nga CIL e Serbisë në bashkëpunim me Shqoatën e Studentëve me Aftësi të Kufizuara dhe Handicap Internacional të europës juglindore dhe sponsorizuar nga Share-SEE.

Konferenca e vitit të kaluar, Akses 2003 (e sponsorizuar gjithashtu nga Share-See) ishte takimi i tretë vjetor i zhvilluar në Beograd dhe u përqëndrua mbi aksesueshmërinë si e drejtë njerëzore. Mbi 100 pjesëmarrës që ndoqën konferencë ishin specialistë të aksesueshmërisë dhe aftësisë së kufizuar, profesionistë të shërbimeve publike, ONJAK lokale, ministrive të linjës nga Qeveria e Serbisë dhe organizatave ndërkombëtare nga i gjithë rajoni si dhe Europa perëndimore. Tre tema kryesore u diskutuan:

- Situata e Përgjithshme (shih fjalorin)
- Fushatat për të nxitur mjedisin e aksesueshëm në rajon,
- Iniciativat lokale për krijimin e mundësive të aksesueshmërisë- shëmbim i praktikave më të mira në Europën juglindore

Grupet e punës nxorrën disa konkluzione, si elementë të rëndësishëm për përmirësimin e aksesueshmërisë në rajon:

- Bashkëpunimi rajonal është i nevojshëm për të zbatuar standartet europaine të aksesueshmërisë si pjesë e pranimit në BE,
- ONJAK duhet të punojnë për rritjen e ndërgjegjësimit dhe për të ndikuar tek arkitektët dhe inxhinierët mbi aksesueshmërinë,
- ONJAK duhet të punojnë së bashku për të zhvilluar një strategji të gjerë për një pamje të përgjithshme kështu ata mund të llojnë për ndryshimet në legjislacionin mbi planifikimin urban dhe ndërtimet.

Konferenca e aksesueshmërisë e këtij viti ndahet në tre çështje: miratimi i rrëgjullave mbi aksesueshmërinë tek mjedisi fizik, aksesit tek arsimit dhe aksesit tek teknologjitë e reja dhe informacioni. Konferenca mbledh ekspertët e aftësisë së kufizuar nga 12 vende të rajonit dhe Europa Perëndimore, duke përfshirë përfaqësues të Këshillit të Europës, Forumit Europain të aftësisë së kufizuar dhe DPI, me objektivin e shkëmbimit të eksoerienceve më të mira përmes prezantimeve dhe punës në tryeza, zhvillimit të planeve për veprime të tjera që duhet të kryhen në fushën e aksesueshmërisë.

- Një Ombudsman për të mbrojtur të drejtat e personave me aftësi të kufizuara, duke raportuar dhe marrë pjesë në seanca gjyqësore.
- Një Këshill për Barazi të Personave me Aftësi të Kufizuara të zgjedhur nga qeveria me qëllim rishikimin e legjislacionin egzistues dhe të sigurojë se ata janë në përputhje dhe veprojnë si mekanizma këshillimorë për qeverinë,
- Një Egzaminues Vullnetar për Diskriminimin i cili raporton aktet e diskriminimit.

Ky ligj special u hartua nga Instituti për Zhillimin e Studiove Ligjore dhe nga persona me aftësi të kufizuara që janë vetë ekspertë në fushën ligjore. Drafti po diskutohet nga ONJAK-ët dhe Ministria e Punës, Punësimit dhe Çështjeve Sociale të Serbisë⁹¹.

3.2 Duke hedhur shikimin përpara

- Legjislacioni anti diskriminues duhet të harohet në bashkëpunim me ekspertët ligjorë në fushën e aftësive të kufizuara, ONJAK dhe personat me aftësi të kufizuara.
- Duhet të ndërtohen mekanizma ligjore detyruese dhe vëzhguese brënda legjislacionit.
- Legjislacioni anti diskriminues duhet të lehtësojë pjesëmarrjen e të gjithë aspekteve të jetës sociale duke përfshirë, edukimin, puneësimin, mbrrojtjen sociale, dhe aksesin ndaj të mirave dhe shërbimeve.
- Është i rëndësishëm krijimi i trupave të ndryshëm që rregullojnë zbatimin a ligjit dhe procedurat civile si Ombudsmani apo Këshilli i aftësive të kufizuara.

Regull standart i OKB 5. Aksesit (ekstrakt)

Shtetet duhe të njohin rëndësinë e madhe të aksesit në procesin e barazimit të mundësive në të gjitha sferat e shoqërisë. Për personat me aftësi të kufizuara të çdo lloji, shtetet duhet të (a) prezantojnë programe veprimi me qëllim bërjen e mjedisit fizik të aaritshëm; dhe (b) ndërmarë masa për të siguruar akses ndaj informacionit dhe komunikimit.

⁹¹ Damjan Tatic, ekspert ligjor mbi Aftësinë e Kufizuar përfshirë në hartimin e Ligjit Special mbi Personat me Aftësi të Kufizuara, intervistë, Beograd, nëntor 2004.

Ceshtje kyçe: Akses

Lidhur me anti diskriminimin egziston nevoja për rregulla me qëllim që mjedisi, përfshi këtu edhe mjedisin e ngritur, teknologjinë dhe komunikimin, të jetë i hapur dhe i arritshëm nga personat me aftësi të kufizuara. Mjedisi i arritshëm është element kyç në mbështetjen e personave me aftësi të kufizuara të lëvizin Brenda komunitetit dhe prania e tyre si "qytetarë të zakonshëm" do të ndikojë në ndryshimin e mentalitetit të njerëzve. Momentalisht, asnjë nga vendet në rajon nuk ka një mjedis të arritshëm. Edhe në ato raste kur legjislati egziston dhe promovon norma aksesit, rregullat nuk janë vënë në zbatim. Përgjithësisht, profesionistët që merren me mjedisin e ngritur apo teknologjinë e informimit nuk janë të trainuar ashtu si duhet mbi aksesin dhe në disa raste nuk janë në dijeni rreth barrierave që ndërtojnë përditë.

Egzistojnë shumë iniciativa të shoqërisë civile në rajon rreth aksesit ndaj mjedisit të ngritur, edukimit dhe teknologjinë. Ato janë në përgjithësi të vogla me mungesa burimesh dhe mbështetje për të bërë të mundur përhapjen e ndryshimeve në akses.

Në të gjithë rajonin, ONJAK kanë organizuar fushata në bazë komuniteti duke kërkuar akses më të madh. Një shembull i tillë u zhvillua në Tiranë në prill 2004, kur 15 ONJAK dhe shoqatat e prindërve organizuan një fushatë sensibilizues dy ditore mbi aksesin në partneritet me median lokale ku ata krijuan postera në ilustrim të mungesës së aksesit në ndërtesat publike. Si rezultat i kësaj fushate, pjesëmarrësve iu kërkuar të hartojnë një draft mbi aksesin si pjesë e draftit të ligjit mbi mbrojtjen sociale.

Lidhur me aksesin ndaj informacionit, në Provincen e Kosovës të administruar nga OKB, OSBE po mbështet një iniciativë mbi aksesin ndaj komunikimit për komunitetin e personave që nuk dëgjojnë, njëri prej komuniteteve më pak të informuara në rajon pasi pak ose aspak nuk përkthehet në gjuhën e shenjave në media. Iniciativa bazohet në zhvillimin e një programi televiziv në gjuhëm me shenja që do të fillojë në mes të muajit nëntor. Një prej iniciativave më gjithëpërfshirëse në rajon është Akses, një konferencë ndërkombëtare vjetore që mbahet në Beograd, e cila monitoron zhvillimin e aksesit në rajon. (kuti 31).

4. RIDREJTIM I BURIMEVE

Ashtu siç tregohet në pjesën e dytë, shërbimet me bazë komunitetin kanë provuar se kanë një impact aftësimi në jetën e njerëzve me aftësi të kufizuara. Për këtë qëllim, një pjesë e rëndësishme e reformimit të sistemit të kujdesit është orientimi i burimeve vendore financiare dhe administrative drejt mënyrave me bazë komunitetin dhe masave mbështetëse të sigurimeve shoqërore. Kostoja e lartë e tranzicionit dhe që ajo kërkon e bën tepër të vështirë për shtetet të kryejnë ndryshimet sidomos ngaqë sigurimi i shërbimit me bazë komunitetin ka provuar se është më efektiv në kosto⁹².

Ridrejtimi i burimeve kërkon riorganizim të menaxhimit të strukturave të sistemit të kujdesit me qëllim që tu lejojë personave me aftësi të kufizuara të ushtrojnë të drejtat e tyre duke krijuar sisteme regullatore efikase, kështu që ofrimi i shërbimeve të bazohet rreth nevojave bazë duke i drejtuar përfituesit në shërbimet e përshtatshme. Për më tepër, ngritja e iniciativave financiare për shërbime cilësore që vlerësohen në efektshmërinë e shërbimeve dhe përfshijnë përdoruesit në zhvillimin e praktikës cilësore është tepër e rëndësishme në procesin e ndryshimit. Disa nga mekanizmat më kryesorë të reformës që nevojitet të përmirësohen në mënyrë që të ridrejtohen burimet përfshijnë:

- **Gate-keeping** për arritjen e përfituesve nëpërmjet vlerësimeve bazuar mbi nevojat.
- **Reforma e pensioneve** të aftësisë së kufizuar për të mbushur hendekun e krijuar gjatë procesit të decentralizimit
- **Standarte cilësore me akreditim** formal dhe proces licencimi.

4.1 Gate-keeping

Gate-keeping është kryesisht një mjet administrativ për menaxhimin e nevojave njerëzore duke përdorur kriteret vlerësimi të cilat përcaktojnë nëse këto shërbime janë siguruar, si edhe u japin prioritet rezultateve sipas burimeve të disponueshme⁹³. Prandaj ky është një mekanizëm kyç për drejtimit më të mirë në përdorimin e shërbimeve. Në procesin e decentralizimit, egziston nevoja për reformimin e sistemit gate keeping, me qëllim që të shmangin përfituesit nga hyrja në institucionet e kujdesit rezidencial dhe për ti orientuar ata drejt shërbimeve me bazë komunitetin. Për këtë qëllim, korniza vendim marrëse nevojitet të bazohet mbi vlerësimin e nevojave individuale më shume se sa mbi vlerësimet bazuar mbi dëmtimet. Shteti ka përgjegjësinë e krijimit të politikave gate-keeping

me qëllim që korniza analitike pas vendim marrjes brenda sistemit të përkujdesjes të gëztojë parimet e mëposhtme:

- Të promovojë strategji për të shmangur përfituesit, veçanërisht fëmijët me aftësi të kufizuara, nga qëndrat institucionale të kujdesit.
- Mënyra pro aktive që lejojnë përfituesit të zgjedhin dhe të kenë kontroll mbi vendimet e tyre,
- Zhvendosje nga modeli mjekësor në drejtimit të modelit social për vlerësimin e nevojave të përfiruesve.
- Proçese vendim marrëse që lejojnë pjesëmarrjen e përfituesit⁹⁴

Në Evropën perëndimore, po i vihet theks në rritjen e procesit të vletësimit në negociimin e të drejtave shoqërore. Gate-keeping është moment tepër i rëndësishëm për personat me aftësi të kufizuara që të përfitojnë nga shërbimet që iu përgjigjen nevojave të tyre⁹⁵ pasi ajo rregullon vlerësimin e individit me shërbimet sociale dhe kriteret e domosdoshme për këtë vlerësim. Kriteret e domosdoshme që përcaktojnë aksesin ndaj sistemit të kujdesit bazuar në të drejtat e njeriut mbështesin fuqizimin e personave me aftësi të kufizuara. Ashtu siç sugjerohet nga Vesna Bošnjak, ish këshilltare në ish Ministrinë e Çështjeve Sociale të Serbisë mbi reformën e sistemit të përkrahjes sociale, është e rëndësishme që hyrja në sistemin e kujdesit të bazohet mbi nevojat e klientit dhe paradigmen e të drejtave të njeriut gjatë zhvendosjes drejt një mënyre holistike në trajtimin e aftësive të kufizuara. Gate-keeping, nëse bazohet në parimin e të drejtave të njeriut dhe miundësive të barabarta, mund të ndihmojë edhe krijimin e një kulture të re të të drejtave të njeriut të siguresit e shërbimeve publike⁹⁶.

Ashtu siç përshkruhet në pjesën e dytë, për pjesën më të madhe të vendeve të rajonit, Komisionet e Kategorizimit ishin mekanizmat kryesorë për fëmijët me aftësi të kufizuara, duke i drejtuar ata drejt shkollave të përgjithshme, shkollave speciale ose institucioneve rezidenciale. Kriteret për kategorizimin e fëmijëve ishin në pjesën më të madhe mjekësore pasi fëmijët karakterizoheshin sipas kushteve fizike dhe mendore dhe jo në bazë të nevojave të tyre dhe mjedisit kua ata jetonin. Në shumicën e rasteve, procesi i kategorizimit nuk lejon për rivlerësime në të ardhmen, me përjashtim të rasteve të rralla, që do të thote se i lihej tepër pak vend fëmijës me aftësi të kufizuara i cili mund të zhvillohej ose ndryshonte kapacitetet, që të rivlerësohej duke lejuar që statusi i tyre të ndryshonte nga komisioni i kategorizimit⁹⁷.

⁹² Tobis, ibid, 37.

⁹³ Kathryn Ellis, ibid, 6-7.

⁹⁴ Andy Bilson dhe Judith Harwin, "Shërbimet e Personit Pritës për Fëmijët dhe Familjet në Nevojë" në Ndryshojmë Menimet, Politikat dhe Jetën, (Firence: UNICEF Qendra Innocenti dhe Banka Botërore, 2003): vi.

⁹⁵ Kirsten Rummery dhe Caroline Glendinning, "Diskutim mbi Nevojat, Aksesin dhe Personin Pritës: zhvillim në politikat e kujdesit shëndetësor dhe komunitar në Mbretërinë e Bashkuar për personat me aftësi të kufizuara dhe të moshuarit", Politikë Sociale Kritike Vol. 19(3), (Londër, Botimet Sage, 1999): 341.

⁹⁶ Kathryn Ellis, ibid, 3-5.

⁹⁷ Egziston mundësia për ri-kategorizim bazuar në kërkesën e familjes ndaj Komisionit, por nuk u nxit dhe nuk u vu në praktikë.

Iniciativat për ndryshim

Ka disa shembuj të reformave në mekanizmat e gate-keeping që kanë filluar të zhvillohen në rajon. Për shembull, reforma e Komisionit për Kategorizimet që pritet të miratohet nga Ministria e Arsimit dhe Sporteve të Sërbisë është një shembull interesant i reformës që ka potencialin që të ketë ndikim të rëndësishëm në jetën e individëve. Reformat e propozuara kërkojnë një transformim tërësor të procesit të vlerësimit për fëmijët me aftësi të kufizuara që hyjnë në shkollat fillore me qëllim që komisionet të zhvendosen nga vlerësimet negative të një vlerësimi që mbështetet në aftësitë e fëmijëve duke përdorur DCP si parim bazë udhëzues⁹⁸. Ky është një shembull kuptimplotë se si reformimi i sistemit të referimit mund të përgjigjet më mirë nevojave të përfituesve (fokus 10).

4.2 Standartizimi, akreditimi, liçencimi: Mjetet për përmirësimin e cilësisë së shërbimeve dhe mbështetja e shërbimeve me bazë komunitare

Veç ndryshimit të mënyrës në të cilën përfiruesit hyjnë në sistemin e përkujdesjes, egziston nevoja e punës në drejtim të ngritjes së standarteve të cilësisë në rajon, dhe shtyrjes së shteteve të ndryshme drejt marrjes së përgjegjësisë në përfshirjen e këtyre alternativave të "reja" të shërbimeve brenda sistemit të përkujdesjes. Kjo është veçanërisht e rëndësishme pasi si pjesë e decentralizimit, qeverisjet vendore iu janë dhënë autonomi në rritje në administrimin dhe zbatimin e shërbimeve sociale ndërsa OJF-të dhe organizmat komunitare kanë filluar të marrin përgjegjësi për sigurimin e shërbimeve. Shumë i rëndësishëm në mbështetjen e këtyre shërbimeve të reja me bazë komunitetin është zbatimi i:

- Standarteve cilësore bazuar në standartet ndërkombëtare dhe klasifikimin e aftësisë së kufizuar si edhe Regullat Standarte të OKB, DCP dhe ICF.
- Akreditimi ligjor formal dhe procesi i liçencimit për të siguruar që standartet e cilësisë të përdoren në praktikë brenda shërbimeve publike,
- Nënkontraktimi nga ana e shtetit me siguruesit lokalë të shërbimit dhe aksesit tek fondet publike nga OJF-të ose ONJAK të cilat sigurojnë shërbimet e akredituara.

Standartet e cilësisë sigurojnë një paketë kriteresh që mund të përdoren për të monitoruar menaxhimin dhe sigurimin e shërbimeve, cilësinë si dhe rezultatet e shërbimeve. Ata sigurojnë transferimin e barabartë dhe transparent të shërbimeve tek përfiruesit⁹⁹. Akreditimi dhe liçencimi janë mekanizma rregullatore për zbatimin e standarteve dhe i sigurojnë përdoruesit një nivel të caktuar cilësie për shërbimet e ofruara. Liçencimi është procesi i detyrueshëm nëpërmjet të cilit qeveria i jep të drejtën për të qenë që të jetë sigures shërbimi pasi gjen se siguruasi i shërbimit ka arritur një shkallë të caktuar kompetencës së kërkuar. Kjo gjë tregon se siguruesit e shërbimit kanë arritur nivelin minimal të standarteve për të siguruar shërbime të caktuara. Akreditimi është një proces vullnetar që i siguron ofruesit të shërbimit mundësinë për të arritur standartet e duhura nga agjencia e akreditimit.

Liçencimi dhe akreditimi luajnë një rol tjetër të rëndësishëm në krijimin e mundësive për shtetin që të nën-kontraktojë OJF ose sigures shërbimesh private të cilët përmbushin procesin e akreditimit dhe liçencimit. Ky proces ndihmon gjithashtu në vendosjen e një sistemi më tepër të mbështetur te klienti në të cilin klienti ose përdoruesi i zgjedhe shërbimet në përputhje me atë nëse ato janë të liçencuara ose jo

KUTIA 32

Çfarë nevojash duhet të përfshihen në standartet e cilësisë së shërbimeve për personat me aftësi të kufizuara ose shërbimeve bazë

Çdo përcaktim mbi standartet e cilësisë së shërbimeve për njerëzit me aftësi të kufizuara duhet të bazohen në respektimin e të drejtave të njeriut të personave me aftësi të kufizuara dhe në konventat e ndryshme të OKB të tilla si ajo e të drejtave të fëmijëve.

- Standartet duhet të sigurojnë klientit ose përfaqësuesit të tij të drejtën e informimit mbi llojet e shërbimeve të vlefshme për ta dhe të drejtën e zgjedhjes së shërbimit më të përshtatshëm,
- Standartet duhet të sigurojnë se përdoruesi ka të drejtën e përfshirjes në krijimin dhe në vlerësimin e shërbimeve.
- Standartet duhet të nxisin integrimin social, pjesëmarrjen shoqërore në mënyrë që të parandalojë strukturën e izoluar,
- Standartet duhet të sigurojnë fleksibilitetin e shërbimeve në mënyrë që të lejojnë zbatimin e rregullave të reja, dhe të përshtasë ato me nevojat e përdoruesve,
- Standartet duhet të sigurojnë procedura të qarta për aktivitetet, detyrat dhe stafin dhe rifreskimin e tyre në mënyrë të vazhdueshme,
- Standartet duhet të rishikohen dhe rivlerësohen në mënyrë të rregullt.

Burimi: rekomandime të pjesëmarrësve në tryezën e Dytë Rajonale mbi Shërbimet Bazë Komunitare, organizuar nga handicap internacional i europës Juglindore, në Beograd në vitin 2004.

⁹⁸ Referohu përkufizimit të Procesit të Krijimit të Aftësisë së Kufizuar në Pjesën I Kutia 4.

⁹⁹ Bilson and Harwin, ibid, iii.

FOKUS 11

REFORMA GATE-KEEPING NE SERBI

Reforma për komisionet e Kategorizimit në Republikën Serbe

Komisionet për kategorizimin, si një nga pikat hyrëse në institucionet rezidenciale për fëmijët me aftësi të kufizuara, konsideroheshin si prioritet në reformën e sistemit të mbrojtjes sociale. Për rrjedhojë në 2002 ish Ministria e Çështjeve Sociale e mbështetur nga UNICEF dhe Handicap International krijuan një grup të reformës, i ngarkuar me detyrën e vlerësimit të funksionimit të Komisioneve dhe nxjerrjes së rekomandimeve mbi një mandat të ri dhe procedura të reja për komisionet.

Reforma e strukturuar

Projekti ishte ndarë në disa nivele që përfshinin:

- Vëzhgim mbi mënyrën se si ishin kategorizuar fëmijët dhe si ecte procesi i kategorizimit,
- Konsultime kombëtare dhe ndërkombëtare
- Përgatitja e një akti të ri,
- Krijimi i paketës së vlerësimit dhe udhëzimit për profesionsistët,
- Krijimi i ekipeve rajonale për përhapjen e modelit të ri dhe trainimit mbi paketën për zbatimin e saj.

Përmes këtyre hapave u aprovua një kuadër konsultativ që përfshinte përfaqësuesit e tre ministrive:

- Ministria e Çështjeve sociale (is), që ishte edhe inicuese e grupit
- Ministria e Arsimit (ish) tek e cila bie përgjegjësia
- Ministria e Shëndetësisë, meqë komisionet bazohen kryesisht tek qendrat shëndetësore.

Gjatë gjithë procesit u konsultua me personat me aftësi të kufizuara si përmes debateve publike në nivelin lokal apo duke u përfshirë direkt në grup.

Proçesi i kategorizimit

Të përbërë nga një grup shumëdisiplinash komisionet jepnin këshilla teknike mbi tipin dhe difektin e fëmijës, si dhe rekomandime mbi tipin e shkollimit ai/ajo duhet të ndiqte.

Anketimi tregoi se:

- Një numër fëmijësh janë kategorizuar si me aftësi të kufizuara intelektuale dhe drejtuar në shkolla speciale të veçuara megjithëse shkak i vështirësisë në zhvillimin e tyre intelektual është niveli i lartë i përjashtimit social dhe arsimor (veçanërisht kundrejt fëmijëve romë)
- Për shumë fëmijë rekomandohet vendosja në institucione megjithëse këta fëmijë mund të qëndrojnë në familjet e tyre me kusht që tu sigurohet mbështetja e duhur e komunitetit,
- Kategorizimi shpesh është influencuar nga sistemi egzistues i institucioneve për këta fëmijë dhe jo nga nevojat e tyre,
- Shumë fëmijë vijnë në Komision tepër vonë, përgjithësisht në kohën e përfshirjes në shkollë (7 vjeç), dhe rrjedhimisht koha e çmuar për ndërthurje të herëshme ka kaluar,
- Ndjekja e fëmijëve të kategorizuar dhe vlerësimi i efekteve të masave të ndërmarra nuk është kryer mbi baza të rregullta
- Dokumentacioni i fëmijëve të kategorizuar nuk është i përshtatshëm dhe nuk lehtëson planifikimin për kudjesin e fëmijëve me aftësi të kufizuara në nivelin e komunitetit,
- Edhe pse shpesh present, as fëmija apo përfaqësuesi i tij/saj ligjor nuk konsultohen për vendimet.

Mbi bazën e këtyre vëzhgimeve u propozuan disa rekomandime. Qëllimi i këtij ndryshimi ishte një pyetje delikate. Në kontekstin ku modeli mjeksor ishte dominues dhe komisionet ishin pika kyç për familjet me fëmijë me aftësi të kufizuara, sfida ishte kryerja e ndryshimeve që do të ndryshonin më mënyrë radikale kuadrin pa komplikuar sistemin dhe pa krijuar stres për familjet dhe profesionistët. Opsionet ishin ose reformë e "lehtë" duke vepruar vetëm mbi funksionimin e komisioneve pa ndryshuar modelin thelbësor ose ndryshimi i këtij modeli për të sjellë ndryshime rrënjësore.

Një model i ri, proçesi i Krijimit të Aftësisë së Kufizuar

Përmes konsultave kombëtare dhe ndërkombëtare grupi reformues ishte në gjendje të vendoste mbi alternativën më ambizioze mes dy të tillave, të ndryshonte modelin bazë për vlerësim. Duke studiuar modelet alternative të klasifikimit për të zëvendësuar modelin vetëm mjeksor i cili ishte miratuar

(klasifikimi sipas nivelit të dëmtimit) grupi reformues u has me DCP.

Modeli holistik siguroi aprovimin si nga profesionistët ashtu edhe nga personat me aftësi të kufizuara për arsye të ndryshme:

- DCP përmbledhi diagnostikimin mjeksor dhe kapacitetet e personave me të cilët kishin punuar profesionistët dhe veçanërisht difektologët. DCP prezantoi gjithashtu mjedisin dhe mënyrën e jetesës së personit, gje u jepte mundësinë familjeve të shprehnin pritshmëritë dhe dëshirat e tyre,
- Ishte model praktik i cili, me trainim të përshtatshëm mund të përkthehej menjëherë në mjete të aksesueshme nga shumë profesionistë,
- Modeli njih specifikën e çdo anëtarit profesionist të komisioneve dhe u jep atyre një gjuhë të zakonshme në mënyrë që të punojnë me një kuadër të vërtetë shumëdisiplinor.

Përmes këtij modeli çështja e kategorizimit adresohet në mënyrë përfundimtare. Synimi i vetëm i Komisionit është vlerësimi dhe orientimi. Komisioni tani drejton fëmijët dhe prindërit e tyre drejt shërbimeve të përshtatshme në fushën e arsimit, rehabilitimit dhe shëndetit. Me reformimin e Komisionit emri ndryshoi në Komisioni për Vlerësimin e Nevojave dhe Orientimin e Fëmijëve me Aftësi të Kufizuara. Komisioni u bë një nga aktorët në nivelin lokal komunitar për integrimin social të fëmijëve dhe mbështetjen e familjeve të tyre.

Ndryshimet strukturore

Ndryshimi i kuadrit u shoqërua me ndryshimet e organizimit të komisioneve. Komisionet u kthyen në njësi profesionale me një anëtar të përherëshëm që do të sigurojë vazhdimësinë e procedurave dhe do të lehtësojë informimin e anëtarëve:

- Ata ndërhyjnë më herët në jetën e një fëmije sapo shfaqet dëmtimi,
- Janë qartësuar hapat e procesit. Dallohen katër hapa
 - Vlerësimi i procesit të krijimit të aftësisë së Kufizuar,
 - Vlerësimi i nevojave të fëmijës dhe familjes,
 - Zhvillimi i planeve individuale,
 - ndjekja e zbatimit të planeve
- Për çdo hap është specifikuar përfshirja e profesionistit
- Ato përfshijnë opinionin e fëmijës dhe prindit të tij/saj,
- Komisionet kanë detyrimin të ndjekin fëmijën dhe zbatimin e rekomandimeve të tyre;
- Komisionet janë të detyruara të mbajnë rregjistrin e fëmijës që vjen para tyre,

Përmes këtyre ndryshimeve grupi reformues ka realizuar dëshirat e shumë aktorëve të përfshirë më parë në procesin e kategorizimit, duke patur një procedurë të afërt me personin dhe më të përshtatur ndaj nevojave të tij.

Hapa të tjerë dhe pengesa për të ecur më tej

Akti, nën juridiksionin e ish Ministrisë së Arsimit priti bashkimin e dy ligjeve për më shumë se një vit. Kjo vonesë ngadalësoi procesin e ndryshimit. Materialet orientuese janë gati dhe janë sensibilizuar 10 ekipe rajonale mbi modelin e ri dhe mandatin e komisioneve. Sapo akti të përfshihet në korpusin ligjor duhet të fillojë trainimi i anëtarëve të komisioneve me ndihmën e 10 ekipeve rajonale. Që kur akti ju paraqit ish Ministrisë, qeveria ka ndryshuar dhe administrata e re ka ngadalësuar procesin e reformës.

Histroi jetësore 5: Ndikimi i komisioneve të kategorizimit nga Bosnje Herzegovinën

Unë quhem Mato. Linda në 1953 dhe jetoj në një zonë tipike rurale në Zivinice, një qytet i vogël pranë qytetit Tuzla në Bosnje. Babai im ishte ushtarak dhe mamaja shtëpiake. Megjithëse isha në moshë për shkollë nuk përfitova arsim zyrtar. Isha 25 vjeç kur fillova shkollën.

Kur prindërit e mi u ndanë asnjëri prej tyre nuk donte të kujdesej për mua, kështu që u rrita me gjyshen në fshatin e saj. Isha katër ose pesë vjeç kur kuptova për herë të parë se isha ndryshe nga fëmijët e tjerë. Kuptova se nuk mund të vrapoja dhe të luaja si fëmijët e tjerë. Kisha dëmtim cerebral. Megjithëse nuk kisha probleme me fëmijët e lagjes prindërit e tyre u thoshin të mos luanin me mua për shkak të aftësisë sime të kufizuar. Ju ktheva mësimin si mënyrë për të kompensuar pamundësinë time për të marrë pjesë në aktivitete me shokët e mi.

Kur erdhi koha për të hyrë në shkollë më dërguan tek komisioni për kategorizimin e fëmijëve me vështirësi zhvillimi në Tuzla. Disa doktorë dhe difektologë për aftësinë e kufizuar vlerësuan se unë kisha dëmtime cerebrale dhe aftësi të kufizuar intelektuale. Kjo do të thoshte që unë nuk mund të ndiqja shkollën. Askush nuk vuri në dyshim vlerësimin e komisionit pasi konsiderohej plotësisht kompetent dhe i pagabueshëm. Komisioni vlerësoi gjithashtu se aftësia e kufizuar që kisha ka natyrë të përherëshme dhe se nuk ishte nevojë për rishkim mjekësor të kushteve të mia. Ky vendim ishte me shkrim dhe pati efekt të thellë për gjithë jetën time.

Në moshën 7 deri në 10 vjeç mësova vetë të lexoja si dhe bazat e matematikës. Lexoja shumë poezi. Për shkak të efekteve të dëmtimit cerebral nuk isha në gjendje të mbaja penën dhe të shkruaja gjë që më vështirësonte të mësuarin. Të gjitha studimet që kisha ishin spontane pa një kurikulum të organizuar. Kur isha 15 vjeç ju kushtova totalisht leximit, dhe lexoja çdo libër që më binte në dorë. Mu ofrua mësim jozyrtar në shkollën rurale por tashmë më kishte kaluar moshja për këtë gjë.

Në moshën 20 vjeçare shihja moshatarët e mi të iknin nga fshati për të vazhduar arsimimin, për tu martuar ose për të kryer shërbimin ushtarak. Edhe unë isha i interesuar për tu arsimuar. Daja im vendosi të më dërgonte në Qendrën për Punë Sociale për të parë nëse ata mund të më ndihmonin.

Pa vlerësim psikologjik apo ndonjë lloj tjetër vlerësimi Qendra më dërgoi në institutin e fëmijëve të vonuar mendërisht në Pazaric, një qytet shumë larg fshatit tim. Për fat stafi i institutit më pati me sy të mirë dhe më dërgoi në Sarajevë për korektimin e diagnozës sime. U gjet që në fakt kisha një Koeficient Inteligjence 111+ dhe nuk kisha aftësi të kufizuara intelektuale. Megjithatë psikologu që më testoi nuk mund të korigjonte letrat që kisha nga Komisioni i Kategorizimit. Pra diagnoza zyrtare mbeti e pandryshuar. Nga Sarajeva më dërguan në Qendrën Rehabilituese në Fojnica.

Mu duk se një botë e re dhe e mirë u hap si dritare për mua atje. Kuptova se ishte fillimi i një jetë të re dhe se atje nuk do të kthehesha më pas. Atje takova shumë miq të rinj dhe të tjerë njerëz me aftësi të kufizuara. Atje kishte shkollë dhe unë vendosa të pyesja stafin nëse dikush që ishte fizikisht i pamundur të mbante stilolapsin kishte të drejtë të ndiqte shkollën dhe të testohej. Drejtori, që ishte një person shumë i hapur tha se nuk kishte pengesa ligjore për të ndjekur shkollën dhe vendimi varej vetëm nga unë.

Punova shumë dhe arrita të kryej 6 nivele shkollore në 6 muaj. Erdhi momenti kur më thanë që qendra rehabilituese nuk mund të përballonte mbajtjen time. Refuzova të kthehesah në fshat dhe qëndrova me 2 familje në Zivinice. Atje takova një grua që më ndihmoi të lidhesha me disa profesorë. Ata e rregulluan që të ndiqja shkollën e nate. Pa ndonjë përshtatje apo lehtësi për aftësinë time të kufizuar arrita të kryeja klasën e shtatë dhe të tetë. Pasi përfundova shkollën tetëvjeçare kuptova se isha familjarizuar me qytetin dhe nuk mund të kthehesha më për të jetuar në fshat. Kalova shumë vite duke kaluar nga një institucion në një tjetër pa terapi apo trajtimin e duhur. Askush nuk pranonte të ndryshonte diagnozën time edhe pse të gjithë e pranonin që ishte e gabuar. Në 1982 shkova në Titograd (Podgoricë) në Malin e Zi në Insitutin për Rehabilitim Profesional dhe Trainimin e Invalidëve. Përfundova me sukses shkollën e mesme. Qëndrova në Podgoricë për më shumë se një vit dhe arrita të marr edhe diplomën për administrim zyre.

Përpara se të hyja në shkollën e mesme në podgoricë pata një ofertë për të bërë një operacion për uljen e efekteve të dëmtimit cerebral. Pranova ofertën dhe gjithmonë shpresoja që një profesor kopetent të ndryshonte vlerësimin e komisionit të kategorizimit e të më shihte ndryshe dhe e pashë këtë si mundësi. Shkova për ekzaminim në spitalin publik Zvezdara në Beograd. Ata vendosën të mos më operonin pasi isha përshtatur mjaftuesëhm dhe më referuan tek Instituti për Dëmtime Cerebrale. Instituti ofronte vetëm arsim tetëvjeçar, të cilin e kisha kryer, pra ata nuk mund të më ndihmonin të vazhdoja shkollën e mesme. I ruajta lidhjet me ta dhe kjo lidhje me Institucionet në Beograd që diagnoza “vonim mendor” më në fund të korrigjohej. Kjo ndodhi kur unë isha 28 vjeç pas shumë vitesh përpjekje dhe pasi kisha kryer shkollën, por tani kam më shkrim provën e gabimit që ishte bërë.

dhe prandaj do ti sigurojnë edhe cilësi më të mira shërbimi. Kjo është veçanërisht e rëndësishme pasi një sifidë e madhe në ridrejtimin e burimeve drejt një sistemi më tepër të bazuar tek klienti është mos ekzistenca e një tregu të vërtetë shërbimesh në shumë nga vendet e Evropës Juglindore¹⁰⁰.

Situata në lidhje me akreditimin, licensimin dhe standartet e cilësisë në Europën Juglindore.

Në të gjitha vendet e rajonit, shërbime me mbështetje alternative jansë shfaqur paralelisht me sistemin e mëparshëm të financuar nga shteti dhe shërbimet të kontrolluara institucionalisht. Këto iniciativa të reja janë shfaqur, kryesisht brenda shoqërisë civile, dhe shumica e tyre sigurojnë alternativa të besueshme për kujdesin insitucional me profesionistë të mirëtrajnuar dhe me një përfshirje të gjerë të përdoruesve dhe familjeve. Megjithatë ende ka mungesa dhe mangësi në disa vende të procesit të qartë të akreditimit, licensimit, dhe stabdarteve të cilësisë, ndërkohë që është e qartë se shteti nuk merr përgjegjësi të mjaftushme financiare dhe teknike në zhvillimin dhe menaxhimin e shërbimeve. Insitucionet me pronësi shtetërore kanë mbulim më të mirë fiannciar, por jo detyrime të qarta për të ndjekur standartet ose për të siguruar cilësinë e kudjesit. Është gjithashtu e vështirë të shihet se si harxhohet paraja e dhënë nga shteti, pasi ka mungesa transparence mes insitucioneve dhe shpesh konflikt interesash.

Iniciativat për ndryshim

Vënia në zbatim e standarteve cilësore sapo ka filluar, veçanërisht në vende shumë praën pranimit në Bashkimin European. Shembulli më i mirë është Rumania, ku një nga arritjet kryesore në reformën e shërbimeve sociale ka qene krijimi i standarteve të përshtatura dhe të detyruara nga qeveria¹⁰¹. Ky proces filloi rreth 3-4 vjet më parë si rezultat i punës profesionale të OJF dhe dokumentacionit të tyre metodik në sigurimin e shërbimeve. Si pasojë, OJF ishin motori kryesor i ndryshimit të të gjithë stamndarteve në sistemin e kujdesit. Duke u zhvilluar OJF-të në Rumani morrën një drejtim metodik të standarteve dhe cilësisë së shërbimit brenda reformës së shërbimeve sociale. Presioni i anëtarësimit në BE përshpejtoi reformën e shërbimeve sociale dhe aktorë ndërkombëtarë si UNICEF, Banka Botërore, USAID dhe BE, kishin mundësi të detyronin qeverinë të përqëndrohej në çështjen e standarteve Brenda sistemit të kujdesit.

Si rezultat i presionit ndërkombëtar të OJF-ve dhe BE për të adoptuar standarte të reja, Qendrës së Kujdesit Ditor Aurora ju kërkua nga ana e Qeverisë të shkruante një draft të parë standartesh për qendrat e Kujdesit ditore për shkak të punës së tyre krijuese si sigures shërbimesh. Ministria përgatiti një kornizë të

përgjithshme standartesh, në të cilën u rishkruan të gjitha standartet e ndryshme në mënyrë që ato të mund të aplikoheshin në të gjitha shërbimet sociale duke përfshirë ato që lidhen me personat me aftësi të kufizuara, si dhe të ndihmojë familjet dhe shtëpitë rezidenciale.

Pas vendosjes së këtyre standarteve nga Qeveria, ata adoptuan legjisllacion të ri për siguruesit e shërbimeve në përputhje me standartet minimale për të marrë fonde publike. Megjithatë procesi i licensimit dhe akreditimit ende nuk ka filluar në Ruamanj¹⁰². Shqetësimi më i madh për Aurorën është se nuk ekziston kultura e standarteve të sigurisë në Rumani dhe as një metodologji për kryerjen e vlerësimeve të sakta të shërbimeve, si edhe mungesa e një sistemi ankimesh për përdoruesit/klientët.

Në Rumani, presioni i anëtarësimit në BE për të zbatuar standartet është fokusuar kryesisht në përmirësimin e kushteve ekonomike dhe industriale të vendit nën sistemet ISO për standartizimin e ndërmarrjeve dhe shërbimet cilësore. Bashkimi European nuk siguroi udhëzues të krahasueshëm me ISO për zbatimin e standarteve në shërbimet sociale. Në të njëjtën kohë presioni nga BE për reformat në shërbimet sociale dhe insitutet me qëllim përshpejtimin e procesit të anëtarësimit ka patur një rezultat të dyanshëm. Nga njëra anë ai ka detyruar qeverinë rumune të marrë në konsideratë reformën për mbrojtje sociale, si pjesë e objektivit të tyre për anëtarësim në BE¹⁰³. Nga ana tjetër presioni i fuqishëm nga ana e BE për të reformuar shërbimet nuk u shoqërua me një strategji gjithëpërfshirëse për sigurimin e mbështetjes teknike dhe trainimin e kujdestarëve në procesin e transformimit. Si rezultat kapaciteti i tyre për tu përshtatur ndaj ndryshimeve të reja në shërbimet sociale është penguar si nga shpejtësia e madhe e procesit të reformave edhe nga mungesa e trainimit dhe informacionit të duhur¹⁰⁴.

Qëllimi i standarteve të cilësisë është të sigurojë që kujdesi social të mbështesë pjesëmarrjen e njerëzve dhe të kontriboj në shoqëri më shumë se thjesht "ta shtyjnë"¹⁰⁵. Masa si ato që lidhen me përmirësimin standarteve dhe përmirësimin sistematike ndihmojnë që sigurimi i shërbimeve të bazohet në këto objektivta.

Me shikimin përpara

- Trainim mbi standartet e cilësisë dhe vlerësimin e nevojave duke përdorur mjate si ICF, Procesit të Krijimit të Aftësisë së Kufizuar dhe frymëzuar nga Regullat Standarte të BE,
- Zhvillimi i projekteve pilot për zbatimin e standarteve
- Krijimi i një kornize ligjore për standartet e cilësisë, akreditimin dhe licensimin,
- Krijimi i njësive regullatore për monitorim dhe

¹⁰⁰ Louise Fox dhe Ragnar Gotestam, "Në lidhje me burimet në drejtim të Shërbimeve me Bazë Komunitetin – Dokument koncept,"(Firence: UNICEF Qendra Innocenti dhe Banka Botërore, 2003): 9.

¹⁰¹ Qendra Ditore Aurora, Autoriteti Kombëtar Rumun për Mbrojtjen dhe Adoptimin e Fëmijëve dhe UNICEF, "Standartet Cilësore Teknike të Qendrave Ditore për Fëmijët me Aftësi të Kufizuara në Rumani," raport (Bukuresht: UNICEF, 2002): 2.

¹⁰² Diana Chiriacescu, drejtore e Qendrës ditore Aurora, Bukuresht, Rumani, intervistë e kryer në Beograd, qershor 2004.

¹⁰³ Qendra Ditore Aurora, Autoriteti Kombëtar Rumun për Mbrojtjen dhe Adoptimin e Fëmijëve dhe UNICEF, ibid, 7-8.

¹⁰⁴ Diana Chiriacescu, drejtore e Qendrës Ditore Aurora, Bukuresht, Rumani, intervistë e kryer në Beograd, qershor 2004.

¹⁰⁵ Kathryn Ellis, ibid, 3.

KUTIA 33

Ligji i ri mbi sigurimet dhe pensionin e aftësisë së kufizuar në Serbi aprovuar në Parlament në 2003

Ligji i ri i aprovuar në 2003 rregullon pensionin dhe sigurimet e aftësisë së kufizuar në Serbi. Ligji përcakton të drejtën e pensionit të aftësisë së kufizuar për punonjësit e siguarur që humbin plotësisht aftësinë tyre për të punuar për shkak të ndryshimeve në kushtet shëndetësore të tyre, për shkak të një aksidenti të ndodhur në vendin e punës. Aftësia e kufizuar përcaktohet si humbje e plotë e aftësisë për të punuar ose sëmundje që nuk mund të kurohet përmes rehabilitimit (neni 21). Për rrjedhojë, një person i siguarur fiton të drejtën e pensionit të paaftësisë, kur paaftësia është shkaktuar nga një aksidenti i ndodhur në vendin e punës ose një sëmundje që krijohet për shkak të mjedisit të punës. Familja ka të drejtën e këtij penzisioni edhe pas punësimit ose pas punës së pavarur.

Aspektet kryesore të këtij ligji përfshijnë:

- Pensioni i paaftësisë është i vlefshëm vetëm për njerëz që bëhen të paaftë në vendin e punës,
- Për të përfituar pensionin e paaftësisë, niveli i paaftësisë duhet të jetë 100% (me përjashtim të rasteve specifike të përcaktuara në ligj),
- Përcaktimi i dhënies së pensionit të paaftësisë bazohet në vlerësimin e grupit të ekspertëve.

Përse ky ligj është problematik:

- Sipas këtij ligji, pensioni i aftësisë së kufizuar nuk u jepet njerëzve që janë të lindur me aftësi të kufizuara por ofron kompensim vetëm për ata që bëhen të paaftë në vendin e punës,
- Ligji reflekton një kuadër mjeksor tejet mbrojtës në lidhje me aftësinë kufizuar
- Nuk ka parashikim në ligj për njerëzit që janë 100% të paaftë por që kanë një aftësi të kufizuar që kufizon aftësinë e tyre për punë.
- Nuk ka kompensim për asistencë ose ndihmë nga një person tjetër,
- Në ligj nuk ka masa për rehabilitim profesional ose training punësimi për dikë që ka ose bëhet e aftësi të kufizuar.

Përcaktimi i ekzistencës së aftësisë së kufizuar bazohet në vlerësimin që kryhet nga ekspertë gjykatë. Ligji nuk përcakton tipin e ekspertit që përbën këtë grup. Ky ligj nuk parashikon kompensim për asistencë personale ose kujdes dhe ndihmë nga të tjerë. Në vend të saj, përfituesit realizojnë të drejtën e tyre të kompensimit për asistencë nga rregulime të mëparshme që ishin në fuqi në momentin që u aprovua ligji. Kompensimi për asistencë nga një person tjetër nuk do të ndryshojë derisa të miratohet një ligj i ri mbi mbrojtjen sociale.

Burimi: Damjan Tatic, "Iajme mbi legjislaconin", Buletin i shoaqatës së studentëve me aftësi të kufizuar, nr.8 (beograd: shoqata e Studentëve me Agtësi të kufizuar në serbi, nëntor 2003): 10-11.

zbatim si Këshilli profesional, Këshilli i Akreditimit dhe një Ombudsman

- Krijim i standarteve dhe kodeve që përfshijnë mënyrën holistike në drejtim të aftësisë së kufizuar
- Zhvillim i sistemit të të dhënave mbi standartet e cilësisë¹⁰⁶,
- Zhvillim i sjelljes profesionale dhe kodit të etikës.

Proçesi i standartizimit duhet të plotësohet në partneritet me OJF-të lokale ONJAK dhe personat me aftësi të kufizuara, familjet e tyre dhe anëtarët e komunitetit. Megjithatë, mbetet përgjegjësi e shtetit që të zbatojë dhe koordinojë planin për sigurimin cilësor të shërbimeve në nivel komuniteti. Qendra e Kujdesit Ditor në Bijelo Polje në Mal të Zi është një shembull interesant i punës së përbashkët të të interesuarve për të ngritur një Qendër Kujdesi Ditor të bazuar në modelin holistic të aftësisë së kufizuar (fokus 11).

4.3 Nevoja për reformë në pensionet e aftësisë së kufizuar

Ndërsa shtetet e rajonit transformojnë ekonomitë e tyre, ato përballen me nevojën për të adaptuar sistemet e pensioneve. Në mënyrë paradoksale, bujaria dhe gjithëpërfshirja e rrjetit të trashëguar nga regjimi socialist e bën edhe më të madh hendekun sistemeve¹⁰⁷. Si rezultat i zvogëlimit të ëbazës së kontributeve dhe pamundësisë për të financuar sistemet e mëparshme të pensioneve, pensionistët janë të pambrojtur nga varfëria¹⁰⁸. Megjithatë, për të shmangur falimentimin, tranzicioni në shumë raste përfshin reformimin e kriterëve të duhura për pensione aftësi të kufizuara¹⁰⁹ të cilat mund të kenë ndikim negativ në jetën e personave me aftësi të kufizuara. Ende nuk ka në rajon një sistem të përshtatshëm për mbajtjen e të ardhurave të personave me aftësi

¹⁰⁶ Bilson and Harwin, ibid, ix.

¹⁰⁷ Christian Bodewig et al., Artikull draft "Mbrojtja Sociale në Mjediset post-Konfliktuale në ECA," revista Spectrum (Washington, D.C.: Botim i Bankës Botërore, 2003): 1.

¹⁰⁸ David Lindeman, Michal Rutkowski, dhe Oleksiy Sluchynskyy, "Evoluimi i Sistemit të Pensioneve në Europën Lindore dhe Azinë Qendrore: Mundësi, Kufizime, Dilema dhe Praktikë më të Mira," (Washington, D.C.: Banka Botërore, 2003): 2-3.

¹⁰⁹ Jean-Noel Martineau, "Sistemi Kombëtar i Pensioneve në Serbi: Analizë paraprake financiare - Draft," (Beograd: USAID - Bearing Point, 2004): 21-27.

të kufizuara. Për këtë qëllim, pensioni që u jepet personave me aftësi të kufizuara është një nga burimet e vetme të të ardhurave për personat që nuk mund të punojnë për shkak të aftësisë së kufizuar. Pensioni gjatë regjimit të vjetër bazohej mbi përfitimet sipas kategorive të aftësisë së kufizuar si psh veteranët e luftës, ose për shkak të aftësisë së kufizuar; përfitimet nuk bazoheshin mbi nevojat e gjithësecilit.

Mbi të gjitha, sistemi u ndërtua në mënyrë të tillë që të vepronte si pengues për përfshirje në fuqinë punëtore. Në çastin që dikush mer të drejtën e e përfshirjes me aftësi të kufizuara, nuk egziston fleksibiliteti i mundshëm për integrim të sigurt në fuqinë punëtore. Megjithatë, duke marrë në konsideratë se mjedisi i punës në Evropën Juglindore është dukshëm i vështirë për personat me aftësi të kufizuara pavarësisht nga tipi dhe shkalla e aftësisë së kufizuar ndërkohë që edhe nëse pensioni nuk përbën ndonjë mbështetje e dukshme për tu përfshirë, egziston nevoja për ruajtjen e tij ndërkohë që krijohen sisteme më efektive për mbështetjen e tyre. Pensioni mesatar I aftësisë së kufizuar duhet të bazohet mbi nevojat personale dhe jo mbi kategoritë e aftësisë së kufizuar me qëllim që të optimizohet ndikimi I tij mbi pjesëmarrjen shoqërore të përfituesit.

Iniciativa për ndryshim

Shumë shtete kanë vënë theksin mbi reformën në sistemin e pensioneve për afrësinë e kufizuar si mënyrë për ridrejtimin e burimeve. Për më tepër, agjensi me influencë si Banka Botërore, e theksojnë nocionin e reformimit të sistemit të pensioneve dhe skemave të sigurimeve si prioritet I këtyre shteteve brenda programeve të zhvillimit social. (kutia 33). Për shumë vende të rajonit, deficitçiti I pensioneve është jashtëzakonisht I lartë për shkak të rrenimit të sistemeve të vjetra të sigurimeve shoqëror dhe procesit të decentralizimit. Si rezultat, qeveritë e evropës Juglindore, po adoptojnë përfitime të reja të aftësisë

së kufizuar dhe pensione Brenda kritetesh tepër strikte me qëllim që të ridrejtojnë financat publike dhe të ndryshojnë deficitin me pensionet¹¹⁰. Në vitin 2003, qeveria serbe adoptoi një ligj për forcimin e kriterëve për pensionet e personave me aftësi të kufizuara. Këto iniciativa në fushën e reformave konsistojnë jo vetëm në forcimin e kriterëve por në shumicën e rasteve ato hartohen pa vlerësimin e mekanizmave të nevojave bazë dhe pa masa specifike për rehabilitim profesional dhe përfshirje në punësim.

Duke hedhur shikimin përpara

Sistemi fiscal ka nevojë të kalojë drejt një fokusi që bazohet mbi klientin, ashtu siç sugjeron edhe Tobis, kur thotë "paraja ndjek klientin" duke nënkuptuar që autoritetet lokale ju jepen fonde nga qeveria qendrore që do të përdoren ose për shërbime sociale ose për qendrat rezidenciale, bazuar në numrin e klientëve. Meqënëse shërbimet me bazë komunitetin argumentohet se janë më pak të shtrenjta, kjo mënyrë do të krijojë një shtysë për shërbimin komunitar¹¹¹. Megjithatë, argumenti thjesht financiar për ridrejtimin e investimeve mund të mos jetë I fortë pasi numri I përfituesve ka të ngjarë të rritet në sistemin me bazë komunitetin, që ndoshta mund ta bëjë atë më të shtrenjtë nga ana financiare sesa kujdesi në institucionet rezidenciale. Meqënëse egzistojnë studime të kufizuara mbi koston e aftësive të kufizuara, spekulimi mbi secilën mënyrë është I vështirë të bëhet. Megjithatë, vlerësimi I sistemit të monitorimit mund të bëhet për të ndjekur projektet pilot dhe reformat e shërbimeve me bazë komunitetin me qëllim që të provojë që cilësia e jetës për personin me aftësi të kufizuara përmirësohet duke iu dhënë më tepër mundësi, akses në shoqëri dhe më shumë mundësi pjesëmarrje. Ajo gjithashtu mund të pakësojë varësinë ndaj sistemit të përkrahjes sociale nëse personat me aftësi të kufizuara kanë mundësi të kontribuojnë në komunitet.

KUTIA 34

Inciativat e reformës së pensioneve

Reforma e pensioneve në Serbi dhe Malin e Zi ka qenë gjerësisht në formën e riformulimit të parametrave të sistemit të pensioneve serbe, PAYGO, dhe kjo përfshinte ngushtimin e kriterëve të pranimit të pensionit të aftësisë së kufizuar. Brenda raundeve të reformës, rregullat e përfitimit të aftësisë së kufizuar u ngushtuan kështu që një person me aftësi të kufizuar mund të marrë pensionin vetëm nëse është 100% i pamundur për të punuar.

Burimi; banka Botërore, serbi dhe mal i Zi: progresi më i fundit në reformat strukturore, nëntor 2003, faqe 20-22.

Në Bosnje-Herzegovinë, në bashkëpunim me bankën botërore kanë filluar përgatitjet për reformën e sistemit të pensioneve përmes projektit të asistencës Teknike për sigurimin shoqëror (PATSSH). Synimi i këtij projekti është forcimi i efektshërisë dhe efijencës të kujdesit shëndetësor dhe sistemit të sigurimit të pensionit për reformat e ardhëshme të sigurimit shoqëror.

Synimi i skemës së sigurimeve është tu japë njerëzve me aftësi të kufizuar të drejtën e menaxhimit të burimeve dhe përfitimeve të tyre. Për më tepër, projekti do të mbështetë ministritë kompetente të ndërtojnë kapacitete në përcvaktimin e synimeve strategjike, planifikimit të biznesit dhe atij financiar dhe zbatimit efektiv të reformave të miratuara. Gjithashtu PATSSH parashikon krijimin e fondit të pensionit të aftësisë së kufizuar në nivel shtetëror. Synimi i skemës së sigurimeve është tu japë njerëzve me aftësi të kufizuar të drejtën e menaxhimit të burimeve dhe përfitimeve të tyre. Brenda reformës së pensioneve PATSSH parashikon një sistem pensioni të unifikuar për Veteranët e luftës me aftësi të kufizuara duke përfshirë këtu krijimin e mjeteve dhe instrumentave për të nxitur punësimin e veteranëve me aftësi të kufizuar.

Burimi: Dokument Strategjik për Uljen e Varfërisë për Bosnje Ghezegovinë 2003, faqe 166-169

¹¹⁰ Intervistë me Bearing Point, Beograd, 2004.

¹¹¹ Tobis, ibid, 54.

5. ECIM PËRPARA: NEVOJA PËR NJË STRATEGJI KOMBËTARE TË AFTËSISË SË KUFIZUAR DHE NJË KËSHILL KOMBËTAR PËR AFTËSINË E KUFIZUAR

Regull standart i OKB 14. politikë bërja dhe planifikimi (ekstrakt)

Shtetet duhet të sigurojnë që aspektet e aftësisë së kufizuar të përfshihen në të gjitha politikë bërjet dhe planifikimet kombëtare që lidhen me të.

- Shtetet duhet të iniciojnë dhe planifikojnë politika adekuata për personat me aftësi të kufizuara në nivel kombëtar, dhe duhet të stimulojnë dhe mbështesin veprimet në nivel lokal ose rajonal,
- shtetet duhet të përfshijnë organizatat e personave me aftësi të kufizuara në të gjitha vendim-marrjet që lidhen me planet dhe programet për personat me aftësi të kufizuara apo që ndikojnë në statusin e tyre ekonomik dhe social,
- nevojat dhe shqetësimet e personave me aftësi të kufizuara duhet të ndërthuren me planet e zhvillimit të përgjithshëm dhe nuk duhet të trajtohen në mënyrë të veçantë.

Strategjia Kombëtare e aftësisë së kufizuar është një paketë e planifikimit të politikave ndërsektoriale me objektiva afatgjatë gjithëpërfshirës për të ndërtuar sistëm aftësimi të bazuar në pjesëmarrja e plotë. Ajo duhet të shoqërojë procesin e decentralizimit dhe është e rëndësishme pasi ka potencialin për të sjellë ndryshime gjithëpërfshirëse si në kuadrin ligjor edhe në praktikë, gjë që është veçanërisht e rëndësishme për shkak të pozicionit tranzitor të sistemit të kujdesit në rajon. Është gjithashtu e rëndësishme të ndërtohet dhe forcohet Këshilli Kombëtar I aftësisë së kufizuar për të kontribuar në planifikimin e strategjisë kombëtare të aftësisë së kufizuar dhe monitoruar zbatimin e saj.

5.1 Hapa kyç. Zhvillimi dhe zbatimi i një Strategjie Kombëtare të Aftësisë së Kufizuar dhe krijimi I Këshillit Kombëtar të aftësisë së kufizuar

- Strategjia kombëtare e aftësisë së kufizuar duhet të bazohet në paradigmen e re të aftësisë së kufizuar duke përdorur standartet ndërkombëtare
- Plani ose strategjia duhet të reflektojë tendencat e ndryshme të levizies së aftësisë së kufizuar.
- Këshilli kombëtar I aftësisë së kufizuar duhet ta drejtojë atë dhe të monitorojë zbatimin

KUTIA 35

Karakteristikat e një plani të mirë politikash mbi aftësinë e kufizuar nënvizuar nga Axhenda 22 e Autoriteteve Lokale: Instruksione të Planifikimit të Politikave të Aftësisë së Kufizuar për Autoritetet Lokale

Fillon me përdorimin e Rregullave Standart të OKB si një udhërefyes të rëndësishëm për planifikimi gjatë zbatimit të konceptit të partneritetit të barabartë me PNjAK dhe personave me aftësi të kufizuar në zbatimin dhe zhvillimin e planit.

Hapat përfshijnë:

- Objektiva afatgjata, të tilla si "Në shtetin tonë të gjithë shtetasit duhet të jenë në gjendje të marrin pjesë në jetën kulturore në mënyrë të barabartë."
- Përmbledhje e listës që tregon se si aktivitete të ndryshme të shërbimeve shoqërore zbatohen në rajone dhe bashki të ndryshme në përputhje me Rregullat standart të OKB,
- Përmbledhje e nevojave për shërbime sociale të personave me aftësi të kufizuar, informacion i rëndësishëm si përshkrim i përgjithshëm i nevojave të përgjithshme kombëtare për shërbime i personave me aftësi të kufizuar të ndara mbi bazë bashkë,
- Tabelë kohore afatgjatë që tregon fushat ku duhet të merren masa dhe mënyra se si këto masa duhet të zbatohen gjatë një viti të caktuar,
- Objektivat dhe masat konkrete- përshkrimi i synimeve dhe masave për çdo fushë që duhet të ndërmerren gjatë periudhës së planit. Masat duhen sqaruar në mënyrë të tillë që të tregojnë hapat që duhet të ndërmerren, kur përfundojnë ato, agjensitë përgjegjëse për zbatimin e tyre dhe si do të mbahen me fonde ato,
- Vlerësimi dhe rishikimi: porcedura të tilla mbi kur dhe si do të vlerësohet dhe rishikohet plani.

Teksti i plotë i Axhendës 22 është në aneksin e raportit.

¹¹² Trupi Bashkëpunues suedez i Organizatave të Personave me Aftësi të Kufizuara, Axhenda 22: Udhëzime për Planifikimin e Politikave të Aftësisë së Kufizuar për Autoritetet Lokale, version i përmirësuar (Modintryck: Stockholm, 2001): 17.

Sigurimi I ndryshimit në paradigme do të thotë që shteti përfshin aftësinë e kufizuar në të gjithë sektorët veçanërisht kur politikën e planifikimit dhe zhvillimit, pra që do të thotë matësit e politikës së aftësisë së kufizuar merren gjithmonë parasysh që në fillim dhe gjatë gjithë planifikimit¹¹². Strategjia kombëtare e aftësisë së kufizuar duhet të monitorohet dhe zbatohet nga këshilli kombëtar I aftësisë së kufizuar, I cili duhet të ketë këto karakteristika:

- Duhet të përfshijë personat me aftësi të kufizuara, përfaqësuesit tyre, dhe anëtarë të tjerë të shoqërisë civile të tillë si argasnizatet e të drejtave të njeriut dhe profesionistët që punojnë në shërbimet publike.
- Duhet të jëtë përfaqësues I tendencave të ndryshme të lëvizjes së aftësisë së kufizuar
- Këshilli duhet të jetë efektiv në lejimin e konsultimit me personat me aftësi të kufizuara.

Ndërsa është e rëndësishme që strategjia kombëtare e aftësisë së kufizuar të përfshijë personat me aftësi të kufizuara dhe organizatat e tyre, kjo është përgjegjësi e shtetit dhe hap I rëndësishëm për të gjithë zhvillimin social. Së fundi, politikën me parime të gjera po pa mekanizma konkrete për shpërndarjen e burimeve kanë pak shanse për të arritur ndryshim të qëndrueshëm.

Një shembull I politikë bërjes së mirë për një strategji kombëtare të aftësisë së kufizuar në veprim nënvizohet më poshtë në Axhendën 22, një paketë e planifikimit të politikës së aftësisë së kufizuar bazuar në rregullat standart të OKB¹¹³.

5.2 Iniciativat për ndryshim

Në Shqipëri, pas rrëzimit të sistemit socialist, institucionet rezidenciale ishin në kushte shumë të këqia. Gjendja e tyre gati në kolaps nxiti aktorët ndërkombëtarë, më saktë forumin evropian të aftësisë së kufizuar dhe këshillin e evropësi ti shtynin institucionet drejt reformës duke I bërë presion qeverisë për të kryer ndryshime. Kjo I dha shkasë Ministrisë së Punës dhe Cështjeve Sociale në vitin 2003 të kërkonte përgatitjen e strategjisë për personat me aftësi të kufizuara duke përdorur Rregullat Standart te OKB. Ministria e Punës dhe Cështjeve Sociale kërkoj krijimin e një komiteti ndër ministerial mbi aftësinë e kufizuar me ekspertë të caktuar nga ministri të ndryshme të linjës për të punuar me ONJAK-ët me qëllim përgatitjen e strategjisë dhe plan veprimin. Strategjia mer një kuadër ndër ministerial gjë që do të thotë se Ministria e Shëndetësisë, Ministria e Punës dhe Cështjeve Sociale dhe Ministria e Arsimit kanë pjesë të ndryshme të strategjisë. Ndërsa kjo iniciativë është e rëndësishme pasi përdor rregullat standarte të OKB dhe është planifikuar në bashkëpunim me ONJAK lokale, informacioni gjithëpërfshirës aktual mbi situatën e personave me aftësi të kufizuara në Shqipëri mungon nga planifikimi i përgjithshëm dhe procesi i zbatimit.

Kroacia ka miratuar një strategji kombëtare të aftësisë së kufizuar të quajtur strategjia kombëtare mbi politikën e unifikuar për Personat me Aftësi të Kufizuara përgatitur nga institute shtetëror për mbrojtjen e familjes, nënave me fëmijë dhe të rinjve, I cili do të zbatohet nga 2002-2006. planifikimi I stratejisë filloi në 1995 dhe përfundimisht u miratua në 2001. Plani parashikon krijimin e një zyre të veçantë, pjesë e qeverisë, e cila merret kryesisht me aftësinë e kufizuar, si dhe krijimi i Ombutsmanit për personat me aftësi të kufizuara. Strategjia duhet të zbatohet nga të gjitha ministrinë dhe institute shtetërore për mbrojtjen e familjes, nënave dhe të rinjve do të monitorojë zbatimin e strategjisë dhe do ti raportoje një herë në vit qeverisë federale. Qëveria më pas ia raporton keto të dhëna Parlamentit¹¹⁴. Strategjia Kombëtare e Aftësisë së Kufizuar fokusohet në fushat e mëposhtme duke bërë Ministrinë përkatëse të linjës përgjegjëse për zbatimin e strategjisë në çdo fushë:

- familja dhe shpëqëria civile
- shëndeti, sportet dhe aktivitetet e kohës së lirë
- arsimimi
- rehabilitim profesional, punësimi dhe puna
- strehimi, lëvizja dhe aksesit
- plani I pensioneve
- shërbimet dhe sigurimet shoqërore
- kordinimi dhe informacioni.

Në rajon ka shembuj të tipeve të ndryshme të Këshillave mbi Aftësinë e Kufizuar. Në Sërbi në 2002 u krijua Këshilli qeveritar mbi aftësinë e kufizuar për të monitoruar procesin e reformës mbi politikën e aftësisë së kufizuar. Në atë kohë Këshilli qeveritar I aftësisë së kufizuar përbëhej nga 9 ministri 12 ONJAK, Kryqi I Kuq I Sërbisë dhe Fakulteti I Deifektologjisë. 12 ONJAK-ët në këshill përfshinin mes të tjerësh Unionet që përfaqësonin aftësi të kufizuara specifike të tilla si unioni I të verbërve dhe me defekte shikimi dhe unioni I personave me dëgjim të kufizuar, shoqata sërbe e studentëve me aftësi të kufizuara dhe qendra për jetesë të pavarur e Sërbisë. Këshilli ishte I nivellit qeveritar (gjë që do të thotë mbi ministrinë) I kryesuar nga një prej zëvendës kryeministrat dhe ish ministri I punëve sociale ishte sekretari zyrtar I këtij organizmi. Këshilli pati nivele të ndryshme suksesit, por nga fundi I 2003 progresi I këshillit u ngadalësua për shkak të mungesës së bashkëpunimit mes ONJAK-ve të ndryshëm si dhe nga mungesa e kordinimit mes ministrive të ndryshme. Ndryshimi I qeverisë në Sërbi në pranverën e 2004 solli ndryshimin e këshillit qeveritar mbi aftësinë e kufizuar. Qeveria e re filloi gjithçka nga e para dhe krijoi një këshill të ri qeveritar mbi aftësinë e kufizuar në shtator 2004 me një përbërje të ndryshme, strukturë menaxhuese dhe me më pak ndikim politik. Këshilli tani ka më pak përfaqësues nga ONJAK (në total 7) dhe drejtohet tashmë nga zëvendës ministri I punësimit dhe politikave sociale.

¹¹³ Trupi Bashkëpunues suedez i Organizatave të Personave me Aftësi të Kufizuara, Axhenda 22: Udhëzime për Planifikimin e Politikave të Aftësisë së Kufizuar për Autoritetet Lokale, version i përmirësuar (Modintryck: Stokholm, 2001).

¹¹⁴ Državni Zavod za Zaštitu Obitelji, Materinstva i Mladeži, Nacionalna Strategjia Jeinstvene Politike za Osobe s Invaliditetom od 2002 do 2006 godine, Zagreb, 2002 : 18.

5.3 Duke hedhur shikimin përpara

Strategjia kombëtare e aftësisë së kufizuar duhet të përfshijë planifikimin e politikave në të gjithë sektorët e sistemit të kujdesit, ridimensionimin e drejtimit të sistemit të drejtimit për të lehtësuar përkrahjen sociale dhe fuqizimin e personave me aftësi të kufizuara. Plani duhet të hartohet mbi mësimet e marra gjatë projekteve pilote dhe nga vlerësimet gjithëpërfshirëse të situatës së personave me aftësi të kufizuara dhe duhet të hartohet në mënyrë që ti shërbejë më mirë nevojave të komunitetit. Ai duhet të përfshijë legjislativonin që autorizon dhe financon autoritetet

lokale për të siguruar një numër shërbimesh, specifike për juridiksionin e tyre. Strategjia kombëtare e aftësisë së kufizuar duhet të jetë një mjet për të garantuar përfshirjen e aftësisë së kufizuar në zbatimin e FRSP si edhe në procesin e pranimin në BE. Në mënyrë ideale një grup punë ndër ministerial me mbështetjen e ONJAK, OJF-ve dhe nën drejtimin e agjensive ndërkombëtare duhet të drejtojë zhvillimin e zstrategjisë kombëtare të aftësisë së kufizuar¹¹⁵. Siç argumenton Joseph Stiglitz, një proces pjesëmarrje I gjerë nxit një zhvillim afatgjatë realisht mbështetës dhe të suksesshëm¹¹⁶.

¹¹⁵ Tobis, pg. 53.

¹¹⁶ Joseph E. Stiglitz, "Pjesëmarrje dhe Zhvillim: Perspektiva nga Paradigma e Zhvillimit Përfshirës", Vështrim i Development Ekonomik, Blackwell 6(2) (2002): 163-82.

Histroi jetësore 6: Lufta për të realizuar ëndërrën Nga Maqedonia

Milena nga Maqedonia

Në moshën 18 vjeçare pata një aksident automobilistik në Kroaci. Që atëherë u bëra përdoruese e kariges me rrota. Ishte një sfidë e madhe për mua. Isha e traumatizuar nga ideja se më duhej të jetoja gjithë jetën në atë karrige me rrota. Stafi mjeksor në Zagreb më bëri të ndryshoj mendim. Ata më mësuan se si ta pranoja këtë realitet të ri të jetës sime dhe më mbushën mendjen se unë ende mund të realizoja ëndërrat e mia.

Kur u ktheva në Maqedoni situata ishte më ndryshe. Askush nuk kishte parë më parë një person në karrige me rrota. Prindërit nuk më linin të dilja. Atyre u vinte turp nga unë.

Vendosa të marr një apartament vetëm. Kishte ndërtesa të reja ta paisura me ramp. Për fat të keq ramp-et ekzistuese nuk ishin të përshtatura për personat me aftësi të kufizuara. Kompania ndërtuese pranoi të ndërtonte një ramp të ri për ndërtesën time. Ata më dhanë gjithashtu një apartament në katin e parë dhe krijuan një parkim të veçantë për makinën time.

Të gjithë fqinjët e mi më mbështesin shumë tani. Të gjithë fëmijët dhe të rinjtë janë gjithnjë të gatshëm të më ndihmonjnë. Kuptohet, shpesh takon edhe njerëz negativë si për shëmbull ata që bllokojnë parkimin tim me vazo lulesh të mëdha.

Gjithnjë jam përpjekur ti bëj ëndërrat e mia realitet. Përshkrova Europën me karrigën më rrota me autostop nga një vend në tjetrin. Mësova shumë dhe vërtet u kënaqa duke zbuluar aq shumë vende dhe njerëz. Më pas fitova medaljen e artë me performancën ti me me ekipin kombëtar jugosllav të atletikës. Më pëlqen aktiviteti im i ri: tani punoj si vullnetare për organizatën maqedonase Polio Plus. Dëshrioj të flas në konferenca për të përshkruar jetën e një gruaje me aftësi të kufizuara në vendin tim.

Vërtet e shijoj jetën!